

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 11303

DI BROKHE FUN SHEYNKAYT

Shlomo Bickel

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

5.1

שלמה ביקל / די ברבה פֿון שיינקייט

שלמה ביקל

די
ברכה
פון
שיינקייט

עסייען וועגן אַברהם סוצקעווער

פֿאַרלאַג המנורה
תל-אָבֿיבֿ 1969

שלמה ביקל • די ברכה פֿון שיינקייט
עסייען וועגן אַברהם סוצקעווער
פֿאַרלאַג "המנורה" • תל־אַבֿיבֿ • ישראל

SHLOMO BICKEL
DI BROKHE FUN SHEYNKAYT
Essays about Abraham Sutzkever

Published by "Hamenora"
24 Zangwil str. Tel-Aviv, Israel
Printed in Israel 1969 נדפס בישראל

דפוס "אַרזי" • תל־אַבֿיבֿ

ערשטע באַגעבניש

ווי אַ הקדמה צו די צונויפגעזאַמלטע עסייען וועגן אַבֿרהם סוצקעווערס לידער וועט, גלייב איך, פּאַסיק זײַן אַ דערמאָנונג וועגן מײַן ערשטער באַגעגעניש מיט דעם יונגן, דעמאָלט צוויי־אויך צוואַנציק־יאָריקן דיכטער אין ווילנע. עס וועט פּאַסיק זײַן, ווייל אין מײַן דאָזיקער דערמאָנונג לעבן אויף סוצקעווערס ערשטע, אויב ניט די סאַמע ערשטע, פּאַעטישע שריט צום היכל פֿון דער ייִדיש־דיכטונג. און די דערמאָנונג וועט אויך אַזוי אַרום ערגעץ וווּ זײַן אַ מײַן פֿאַרויספֿילונג און דערגאַנצונג צו מײַנע דערנאַכיקע עסייען וועגן זײַנע ביכער.

ס'איז געווען אין חודש דעצעמבער 1935. איך האָב דעמאָלט באַזוכט צום ערשטן (און לעצטן) מאָל ירושלים־דליטא. ווי גליק־לעך בין איך, וואָס איך האָב ניט פֿאַרשפּעטיקט אויפֿצונעמען אין מיר דאָס לעבעדיקע בילד פֿון דער ייִדישער ווילנע און קאַן מיד, לפֿי פּוּחֹתִי, וואַרעמען בײַ דער דאָזיקער לעבעדיקייט איצט, נאָכן חורבן.

איך האָב דעמאָלט געהאַט די זכּיה, אַז נאָך מײַנער אַ לעקציע אין איינעם פֿון די ייִדישע זאָלן אין שטאָט זאָלן אויפֿטרעטן די פּאַעטן פֿון יונג־ווילנע און לייענען זייערע לידער. צווישן די פּאַעטן איז אויך געווען אַבֿרהם סוצקעווער. איך געדענק גוט זײַן געשטאַלט: אַ מיטלווקסיקער, אַ דינער, מיט ברילן און — היינט ווייס איך, אַז — זײַן פנים האָט געשײַנט מיטן ״ליכט פֿון די וועגן צעהעלט״.

אַבֿרהם סוצקעווער איז געווען דער ייִנגסטער פֿון דער פּאַעטישער חֲבֵרוֹתָא און האָט, דאָכט מיר, געלייענט זײַן ליד שטילער און מיט מער שעמעוודיקייט ווי די אַנדערע. אָבער עפעס האָט זיך אין דער שטילקייט און שעמעוודיקייט פֿון דעם דאָזיקן בלוט־יונגן בחורל געלאָזט הערן ניט נאָר זיכערער גאַנג צום טויער פֿון היכל־השירה, נאָר אויך דרייסטער און געוואַגטער שפּאַן צום סאַמע מיזרח פֿון דעם היכל.

אַזוי האָב איך געפֿילט און אַזוי האָב איך דערציילט מײַנע חֲבֵרִים

אין בוקארעשט וועגן דעם נס סוצקעווער, וואָס האָט זיך פֿאַר מיר אַנטפלעקט אין ווילנע. און אַז מיין געפֿיל איז דעמאָלט געווען אי באַרעכטיקט און טאַקע אַזאַ, ווייס איך דערפֿון, וואָס עדהיום געדענק איך צוויי פֿערוזן פֿון סוצקעווערס אַ גאַר יונגן ליד, דהיינו:

לערן זיך ביי בימער העלן מוט.
בייג זיך ניט פֿאַר יעדן ליליפוט.

ס'וואָלט געווען צו פֿיל פֿאַרלאַנגט, אַז איך זאַל היינט קאַנען זאַגן, צי די דאָזיקע שטאַלצע פֿערוזן פֿון דעם יונגן דיכטער שטאַמען טאַקע פֿון אַ ליד, וואָס ער האָט ביי יענעם אַוונט געלייענט, אָדער זיי זענען שטעקן געבליבן אין מיין געדעכעניש בנים לייענען דעם דיכטערס ערשט בוך לידער צוויי יאָר שפעטער. ווי עס זאַל ניט זיין, זאַגן די ציטירטע צוויי שורות, וואָס בלאַנז דזשען אַרום אין מיין זכרון, עדותשאַפֿט אויף מיין דעמאָלטיקער שטימונג און אויף איר באַרעכטיקונג.

און איך געדענק, אַז נאָך מיין אומקער קיין בוקאַרעשט האָב איך דערציילט די חבֿרים־שרייבערס וועגן ווילנע און זיי איבער־געגעבן מיין אינדרוק וועגן די יונגע פּאַעטן. וועגן סוצקעווערן האָב איך געזאָגט (אַזוי שטייט פֿאַרצייכנט אין מינס אַ טאַגבוך) אַז "אַ פֿרוכטיק ביימל איז ער, אַ פֿרוכטיק ביימל ביי אַ קוואַל" (בן פורת, בן פורת עלי עין). ווען מיר האָבן אין זומער 1937 באַקומען זיין ערשטלינג "לידער", האָט ביי אַ מסיבה עמעצער פֿון די חבֿרים — מיר דאַכט אַז דער דערציילער און עסייסיסט משה אַלמאַן וואָס האָט געהאַט מעיין געווען אין די לידער — אַ נעם געטאָן דאָס דינע בוך פֿון קנאַפע הונדערט זייטן אין האַנט אַרײַן און עס געבלעטערט און געלייענט:

אַט בין איך דאָך, אַן אויפֿגעבליטער אין מיין גאַנצער גרייס,
פֿאַרשטאַכן מיט געזאַנגען ווי מיט פֿייערדיקע בינען —

און געזאָגט בקול־רם: איר זענט גערעכט, ביקל, אַ פֿרוכטיק ביימל דער סוצקעווער. ער וואַקסט אַ גרויסער בוים, ער וואַקסט אַ פּאַעטישער גדול.

אין דער דיכטונג, ווי אין יעדער דמיון־שעפֿערישקייט איז ניטאָ קיין מוקדם ומאחר, ניטאָ קיין פֿריער און שפעטער אין צייט. אַזוי האָבן אונדזערע חכמים געזאָגט וועגן דער תּורת אמת, וועגן דעם בוך פֿון אונדזער גרויסן קינסטלערישן און מאַראַלישן אמת.

און דער יינגסטער פֿון אונדזערע גדולי־השירה, אַב־רהם סוצקעווער, האָט דעם דאָזיקן געדאַנק פֿאַרמולירט אין דעם ענטפֿער ביים יום־טובֿ פֿון ירושלימער אוניווערסיטעט צו זיינע פֿופֿציק יאָר, לאַמור: "אַנשטאַט די בליינע צייט, וואָס ניט איך האָב זי באַשאַפֿן, חלום איך אויס אַ גאָר אַנדערע, אַ ריין פֿאַעטישע צייט, וווּ ווערטער פֿאַרגייען ניט און בלייבן אייביק יונג".

און ווען איך האָב דאָס דאָזיקע בחורל פֿון מיט דרייסיק יאָר צוריק אין ווילנע דערזען פֿאַר מיר אין תּל־אָב־יבֿ און דערנאָך אין ניו־יאָרק ביי יום־טובֿים לכּבֿוד אים אין דער ייִדישער קול־טורוועלט און ביי אַן אויפֿנעם אין יוואָ, וווּ ער האָט אַ חלק ניט בלויז מיט זיין פֿאַעטישן ווערק, נאָר אויך מיט זיין מסירות־נפֿשיקער ראַטונעק־אַרבעט פֿון ייִדישע ספֿרים און שמות — ווען איך זע אים איצט און זע הינטער אים הוייערן, וואָס זאָג איך הוייערן, בריוון עטלעכע און פֿופֿציק יאָר לעבן און צווישן זיי יאָרן פֿון געטאָ. יאָרן פֿון פֿאַרטיזאַנישער גבֿורה אין די ליטווישע וועלדער, און אין אַלע די יאָרן אַזאַ שפֿע מיט לידער, וואָס האָבן דערהייבן די אַלע איבערלעבענישן אין געטאָ. אין וואָלד און אין "געהיימטשאַט" צו די הייכן פֿון די שענסטע בלעטער דיכטונג, וואָס מאַמע ייִדיש האָט פֿון זיך אַרויסגעזונגען אין משך פֿון די קנאַפע זעקס הונדערט יאָר פֿון איר ליטעראַרישער שעפֿערישקייט — ווען איך זע דעם געראַטעוועטן דיכטער, דעם באַלאַדענעם מיט אַזוי פֿיל שעפֿערישן פּל־טובֿ, רייסט זיך פֿון מיר אַ געזאַנג פֿון לויב צו דער השגחה, אַ געזאַנג פֿון על־הניסים פֿאַר דער גנאָד, וואָס זי האָט אונדז געטאָן דערמיט, וואָס זי האָט געגעבן פּוּח צו וואַקסן און אויסצוואַקסן דעם פֿאַעטישן בוים מיט העלן מוט און האָט ניט דערלאָזט, אַז די ליליפּוטן, די תּלִינִים זאָלן אים אונטער־האַקן.

און עס רייסט זיך פֿון מיר אַ געזאַנג פֿון ליבשאַפֿט צום דיכטער, וואָס האָט געהאַט דעם פּוּח און די זכּיה דורכצוגיין די שיבֿעה־מדורי־גיהנום און אונדז צו ברענגען די אומפֿאַרמינערטע מתנה: זיך און זיין ווערק.

שלום אַש האָט געשריבן וועגן סוצקעווערס "געהיימטשאַט", אַז ער האָט מורא פֿאַר דעם בוך. אַ דין בוך — האָט אַש געשריבן — און אַ לייב הוייערט צווישן זיינע בלעטער. מיר דאַכט, אַז שלום אַש האָט מיט זיינע ווערטער געטראָפֿן אין פּינטל.

אַזאַ מאַגישע עשירות פֿון פֿאַרב און קלאַנג אין סוצקעווערס
פּאַעטישער שפּראַך, אַזאַ מיסטעריש געצוימטער פֿערז און אַזאַ
אויסערגעוויינטלעכע באַהערשונג פֿון דער עמאַציע אין פּאַעטישן
בילד, און פֿון אַט דער געמאַסטנקייט און שלווה — אַ לייב קוקט
אַרויס, אַ גבורהדיקער באַשיצער פֿון ייִדישן וואָרט און אַ שטאַלצער
אַנזאַג פֿון אומפֿאַרכטיקייט צו אַלע שונאים פֿון ייִדישן פֿאַלק און
פֿון זיין שעפֿערישקייט.

אָדע צו דער טױב

ס'איז היינט אפֿשר ניט אין דער מאָדע צו כאַראַקטעריזירן דאָס געמיט פֿון פּאָעטן אין די טערמינען פֿון העלעניזם און העברעניזם. דאָס לעצטע מאָל האָט, דאָכט זיך, די דאָזיקע טערמינאָלאָגיע שקלאַר-וטריאַש געברויזט אין אונדזער צוויי־פּראַטיקער ליטעראַטור-קריטיק אַרום דעם דיכטער שאול טשערניכאָווסקי.

אויף וויפֿל איך געדענק, האָט דער ערשטער געפּסקנט יוסף קלויזנער, און נאָך אים זענען אַנדערע נאָכגעקומען מיט זייער פּסק, אַז דער מחבר פֿון "לפּני פּסל אַפּולו" (פֿאַר דער סטאַטוע פֿון אַפּאָלאָ) איז לויט זײַן פּאָעטישן געמיט ניט ייִדיש, נאָר העלעניש.

בײַ טשערניכאָווסקי ליגט זײַן גריכיש געמיט פֿון איבנאויף. עס גיט זיך צו דערקענען שוין אין דער טעמאַטיק פֿון אַ גרויסן טייל פֿון טשערניכאָווסקי לידער.

אין אַבֿרהם סוצקעווערס פּאָעטישן ווערק "אָדע צו דער טויב", צו וועלכן עס איז פּאַסיק, ווי איך גלייב, אַנצוווענדן דעם טערמין העלעניזם, קומט דאָס גריכישע געמיט צום אויסדרוק אין דער אָדע, כ'מײַן: אין דעם שטענדיקן שיר־השירים צו דער שײַנקייט. ס'איז ניטאָ אַזאַ זאַך, וואָס זאָל אונטערן פּישוף פֿון סוצקעווערס פֿערו ניט פֿאַרוואַנדלט ווערן אין פּולו יופֿי, דורכױסיקער שײַנקייט:

וועלט. וואָס איז וועלט? בלויז איר ניגון איז כּוואַליק און וואַלדיק און וועלטיק,

יאַמערט איר געטלעכער ניגון אין אָדערן מײַנע: געוועלטיק!

און ער געוועלטיקט, סוצקעווער, מיט באַרױשנדיקע בילדער פֿון שײַנקייט אויך דעמאָלט, ווען דער שוידער פֿון רציחה האָט זיך אַראָפּגעלאָזט איבער אונדזער ייִדישער וועלט. דער שוידער גייט אויף אין סוצקעווערס געמיט ניט אַזױ מיטן פּאַטאָס פֿון מאַראַל, ווי מיט דער גראַנדיעזקייט פֿון מיטאַלאָגישע בילדער.

ווי גרויליק עס זאָל ניט זײַן דער סיפּור־המעשה פֿון "אַ לוויה אין רעגן" (איינס פֿון זײַנע לידער אין פּראָזע, וואָס דער דיכטער רופֿט זײַ מיטן שם־הכולל "גרינער אַקוואַריום" און קוואַליפּיצירט

זיי ווי "קורצע באשרייבונגען". ווערט דער גרויל ערגעץ ווו
פֿאַרטונקען אין דער תהומיקער שיינקייט פֿון דער רעגן־מיטאלאגיע
און פֿון דער הימליש־ליכטיקער שיינקייט פֿון דעם טויטן יינגל,
וואָס איז אין תוך ניט עפעס אַנדערש ווי דער "פסל אפולור".
דעם מיטאָס פֿון דעם רעגן דערציילט אונדז סוצקעווער אַזוי:

אַ הימלישער פישוף־מאַכער האָט צעשמאַלצן די צייט! נעכטן,
הינט, מאָרגן — ניטאָ. ניטאָ. דער פֿריילינג פֿון אָדם הראשון און
דער ווינטער פֿון אָדם האַחרון זענען צעשמאַלצן אין אַ ריזיקן
קעסל, וואָס איז אויסגעשמידט פֿון וואַלקנס. דער קעסל האָט
געפלאַצט און די צעגאַנגענע צייט מבולט אַכזריותדיק איבער
דער ערד, און באַלד־באַלד וועט זי פֿאַרשלינגען דעם גייער
מיט זיין שווערן זאַק אויף דער פלייצע.

שטעלט מען אַוועק אַנשטאַט דעם "הימלישן פישוף־מאַכער", צעוסן,
דעם צאַרנדיקן גאַט פֿונעם אַלימפּ, און עס שטייט פֿאַר אונדז
אַ בילד פֿון דער גריכישער מיטאלאגיע — פּרעכטיק, גראַנדיעז
און גורלדיק פֿינצטער.

און דאָס טויטע יינגל, ווידער, וואָס אין גייערס "שווערן זאַק אויף
דער פלייצע" — אים זעט דער דיכטער אין פֿולער שיינקייט, ווי
"אַ צעבראַכענע סקולפטור פֿון בלאַען דורכזעיקן מאַרמאַר, די
האַר — אַ לאַרבערקראַנץ פֿאַרפֿלאַכטן אַרום דעם שטערן".

וויזט אויס, אַז ניט בלויז די מאַראַל, נאָר אויך די שיינקייט האָט
זיך איר באַרג גריזים און איר באַרג עיבל, כ־מיין: דעם באַרג פֿון
ברכה און דעם באַרג פֿון קללה.

אַ קללה ווערט די שיינקייט, ווייל זי גיסט איר ליכטיקייט אויך
אויפֿן תלין און אויף דער אַכזריות פֿון זיינע מעשים. און אַ ברכה
איז זי — ווייל זי וויאַנעט ניט אויפֿן קאַפּ פֿון קרבן און מאַכט זיין
אומשולדיקייט "בלוען ווי אַ טייטלבוים" און ברענט אַרום דעם
קרבן מיט אַלע פֿאַרבן פֿון גאַטס פֿיר און צוואַנציק שעה אין
מעת־לעת, ניט מעטאַפֿאָריש, נאָר טאַקע ממשותדיק, גופֿיש.

אַט איז די פּלאַטישע אומברחמנותדיקע שיינקייט פֿון דעם שטאַרבֿן־
דיקן אַקס, וואָס אַנטלויפֿט פֿון פֿלאַמענדיקן שטאַל מיט "ברענענדיקע
הערנער, צוויי אויסגעקרימטע וואַקסענע ליכט", שטורעמט אַריין ביו
די קני אין דער אַזערע, און ווען ער דערזעט דאָרט אין וואַסער
מיט זיינע "פֿאַרטאַפּלטע עליפּסענע אויגן, ווי צונויפֿגעשמאַלצן גלאַז
פֿון אַ סך קאַלירן" נאָך אַן אַקס, אַ קאַפּויערדיקן, מיט די ברענענ־

דיקע הערנער אַראָפּ — "נעמט זיך קנייטשן אויף זיין פנים אַ מענטשלעכער שמייכל".

דער אַקסישער זונפֿאַרגאַנג מיט דעם קנייטש פֿון מענטשלעכן שמייכל אויפֿן פנים, ווי גרויזאַם־טראַגיש ס'זאָל ניט זיין דאָס ליכט פֿון שיינקייט איבערן קרבן — איז די היים פֿון דעם דאָזיקן ליכט דער באַרג גריזים, דער באַרג פֿון ברכה.

און די קורצע באַשרייבונג, וואָס סוצקעווער רופֿט זי מיטן נאָמען "באָמקע", איז טאַקע פֿול מיט אַכזריותדיקן שוידער, אָבער זי ווערט אין דעם דיכטערס פֿאַנטאַזיע פֿאַרוואַנדלט אין אַ מעשהלע פֿונעם באַרג פֿון ברכה. אַט די קורצע באַשרייבונג וועגן באָמקען שטאַמט פֿונעם ברכה־באַרג ניט מיט איר פֿאַבולע, נאָר מיט דעם ריטעם פֿון איר צער־געזאַנג און דערעיקרשט מיט דעם בילד, וואָס דאָמינירט איבער אַלע אימאַזשן אין דער באַשרייבונג — דאָס בילד פֿון בלימעלען אויף דער תּליה:

ווי אַ פֿרילינג־בלימעלע צאַפּלט זי אין דער יוש־טובֿדיקער בלאַקייט, און איבער איר — שוואַלבן. צוויטשערדיקע שוואַלבן.

אין צוויי פֿון די מעשהלעך אפֿשר די שענסטע (אויב מען זאָל דווקא מוזן האָבן אַ סופּערלאַטיוו צו שיינקייט, און שייין אַליין זאָל ניט זיין גענוג), רייסט זיך דורך אַ מאַראַלישער מוסר־השכל.

די באַשרייבונג וועגן "דאָס קעסטעלע פֿון פּימסנהאַליץ", אין וועלכער די געשטאַלטן און די סיטואַציעס זענען געצייכנט מיט באַזונדערס דינע, לייכטשוועביקע און דערביי גראַטעסק־טראַגישע ליניעס, און דערנאָך די מעשה "הינטערן גאַלדענעם שלייער", פֿאַרענדיקן זיך מיט בילדער, וואָס זענען פֿאַרשטענדלעך פֿאַר אַלע ליבהאַבערס פֿון פֿאַרשטענדלעכקייט (איך נעם זיך אַליין, חלילה, גיט אַרויס פֿון דעם דאָזיקן פּלל פֿון ליבהאַבערס) און קאַלערן מיט זייער סימבאָליק ממש אַראָפּ אַ שטיין פֿון ייאוש פֿון האַרצן.

אָבער פֿאַראַן זעלטן, דאַכט מיר, אַ ייִדיש פּאַעטיש ווערק, וואָס ס'זאָל זיך צו אים אַזוי ווייניק פּאַסן די מאָס פֿון פֿאַרשטענדלעך אָדער אומפֿאַרשטענדלעך, ווי צו אַ סוצקעווערס "אָדע צו דער טובֿיב". עס פּאַסט זיך ניט די דאָזיקע מאָס, ווייל מער ווי אין יעדן אַנדערן בוך זינעם רעדט צו אונדז סוצקעווער אין זיין "אָדע צו דער טובֿיב" דורך דער פּלאַסטישקייט פֿון זינע בילדער און באַווירקט אונדז מיט די קאַלירן פֿון זינע ווערטער.

עס געשעט מיט סוצקעווערס לידער אזוי ווי ער אליין סוגעסטירט
עס אין ליד "די קונסט פֿון טאטוירן", וואָס אין דער סעריע
"העלפֿאָנדן ביי נאַכט":

אַ בלינדער פֿרוי, מע האָט געמוזט זי פֿירן,
האַב איך אויסגעטאַטוירט אַ קינד.
און מיט אַ מאָל: — די מאַגיע פֿון קאַלירן! —
ס'איז די בלינד־געבוירענע ניט בלינד.

די מאַגיק פֿון די וואַרטקאַלירן און די ריכטע מוזיקאַלישע ניואַנסירט־
קייט פֿון די פֿערון מאַכן פֿאַרשטענדלעך און באַזינען די צען לידער
פֿון דער פּאָעמע "אַדע צו דער טויב", וואָס זענען געזאַנג־
וואַריאַציעס אויף דעם מאַטיוו פֿון דעם דיכטערס מוזע צו זיינע
פֿערציק יאָר.

ניט "מיט אַ רעגן טערצינען האָט דאָ זיך אַ שפּיל געטאַן דאַנטע",
נאָר דער ייִדיש־פּאָעט אַבֿרהם סוצקעווער האָט מיט קוואַטרינען
(פֿיר־שורותדיקע סטראַפֿעס) אַרויסגעצויבערט זיינע פֿיר צענדליק
יאָר פֿון דעם מידבר פֿון זיינע אייגענע און פֿון אונדזער גאַנצע
דורס שווערע איבערלעבענישן, און די יאָרן:

— — אַ בלאַז און זיי שפּילן אַנטקעגן.
זאַנגען מיט קינדערשע אויגן באַוועגן זיך אונטער די דיונעס.
תּחית־המתים פֿון זאַנגען, און אויבן — אַ וואַלקן מיט סטרונעס!

וואָס איז דער באַגלייט־מאַטיוו פֿון סוצקעווערס געזאַנג־וואַריאַציעס
צו זיין מוזע? דער באַגלייט־מאַטיוו, ווי איך באַנעם אים, איז
דאָס אַלטע פּאָעטישע וואַרט וועגן דעם לעבן, וואָס איז קורץ, און
וועגן דער קונסט, וואָס איז לאַנג.
אין סוצקעווערס דיכטערישער פֿאַרמולירונג הייסט דאָס:

העי, איר פּאָעטן, פּאָעטן, אַן אייך איז דאָס לעבן אַ דרעמל,
ס'וואַלט דאָך שוין לאַנג אַן פּאָעזיע געקניט פֿאַרן טויט
ווי אַ קעמל.

— —
בלעטל פּאַפּיר, ביסט אַ דענקמאָל, אַ נעסט בויט די טויב
אין דיין חומר,
בלעטל, אין דיר, ניט אין מאַרמאָר, איז אייביק
דאָס פנים פֿון טרוימער.

און דערפֿאַר בעט זיך דער פֿאַעט בני זיין מוזע :

— טייבעלע, קינד פֿון דער קינד־הייט, גיב לשון די ליפן,
גיב לשון,

הער דאָס געוויין פֿון די קלאַנגען, אַניט איז אַ חלום פֿאַרלאַשן...

איך האָב אויסגעקליבן אַט־די זעקס פֿערזן פֿון סוף ליד זיבן און
פֿון אָנהייב ליד דריי און צוויי ניט בלויז דערפֿאַר, וואָס זיי
פֿאַרמולירן אַזוי פֿאַעטיש־פרעציז דעם געדאַנק וועגן קורצן לעבן
און וועגן דער לאַנגער קונסט. אַזאַ געדאַנקלעכע פרעציזקייט אין
שייכות מיט דעם זעלבן מאַטיוו קאָן מען געפֿינען אין אַ שפּאַר
ביסל אַנדערע פֿערזן פֿון סוצקעווערס צען־ליד־דערדיקער "אַדע צו
דער טויב".

איך האָב זיך אָפּגעשטעלט אויף די זעקס פֿערזן צוליב די
גראַמען, וואָס זענען אין אַט־די פֿערזן בולט מיט זייער באַזונדערער
אויפֿטוערישקייט, שיינקייט און געראַטנקייט.

דאָס לעבן אַ דרעמל, וואָס קניט פֿאַרן טויט ווי אַ קעמל איז
ניט סתּם אַ דרויסנדיקע פֿאַרונג פֿון קלאַנגען. עס איז אַן אינע־
ווייניקסטע שייכות צווישן די וואַרטבילדער, וואָס באַהעפֿט זיי
אין גראַמען. דאָס זעלבליקע איז דער פֿאַל מיט גיב לשון און חלום
פֿאַרלאַשן, און אַוודאי איז עס אַזוי מיט דער נעסט, וואָס די
מוזע־טויב בויט אין דעם חומר און מאַכט אייביק דאָס פנים
פֿון טרוימער.

דאָס זענען ניט סתּם ווירטואַז געשאַפֿענע גראַמען. דאָס זענען
ווערטער־זיווגים, וואָס זייער גראַם איז אויסגערופֿן געוואָרן
"פֿערציק טעג איידער זיי זענען געבוירן געוואָרן". אויב עס איז
אמת, וואָס היינע האָט אַ מאָל געזאָגט, אַז די קריטעריע פֿון ליד
איז די אורשפּרינגלעכקייט, איז דאָס ניט ווייניקער וואָר וועגן
דער קריטעריע פֿון גראַם. דער אמתער גראַם איז ניט עפעס
אַנדערש ווי אַ סאַמע לכתחילהדיקע באַגעגעניש פֿון ווערטער
העט אין די אינגעווייד־טיפֿענישן פֿון דער שפּראַך :

פּערל און פּערל און פּערל, מיט ימיקע רוישן געהיימע,
רעגענען שוין פֿון די ליפן, ס'באַפֿאַלט מיך אַ פּערלנע אימה.

עס זענען פֿאַראַן ווערטער, וואָס זייער שלום־בית פֿון באַהעפֿטונג
איז איין שטיק גרויסער יום־טוב, איין שטיק מוזיקאַלישע און
בילדערישע האַרמאָניע. די דאָזיקע האַרמאָניע סוגעסטירט ליכט און

דערהויבנקייט און — יאגט אן מיט איר שלמות אויך אן אימה. ביי סוצקעווערן אין זיינע לידער און דערעיקרשט, דאכט זיך, אין זיין בוך "אדע צו דער טויב", איז פֿאַראַן אַ סך מאָל אַזאַ ווירטואַזע פּערפֿעקטקייט פֿון פֿערז און זייער אַ סך מאָל אַזאַ אַנפֿעלערדיקע פּלאַסטישקייט פֿון בילד און אַזאַ מאַגישער צויבער פֿון פֿאַרב און קלאַנג, וואָס פֿאַרשאַפֿט די גרעסטע קינסטלערישע הנאה, אָבער וואַרפֿט אויך אַן אַן אימה.

די אימה נעמט זיך ביים קונסטגעניסער מן־הסתם דערפֿון, וואָס ווירטואַזע פֿאַרעם־שלמות אין דער קונסט, ווי אין דער נאַטור, פּראָדוצירט ניט תּמיד ביים לייענער, ביים צוקוקער און באַווונד־דערער יענע הויכע נשמה־טעמפּעראַטור, וואָס איז נייטיק אַפּצושאַפֿן די דיסטאַנץ פֿון כּולו באַווונדערונג צווישן דעם דיכטערס ווערק און זיין געניסער און צו שאַפֿן די אַטמאָספֿער, אויב ניט פֿון היימישקייט, איז פֿון נאַענטשאַפֿט.

אין די קורצע באַשרייבונגען פֿונעם "גרינער אַקוואַריום" איז סוצקעווערס שפּראַך קרישטאָליק־שיין און גליט מיט אַן אינע־ווייניקסטן גלי — אי טונקל און אי העל צו דער זעלבער צייט, די בילדער זענען באַרוישנדיק, פֿאַנטאַסטיש, קיין מאָל ניט ביזאַר און אַלע מאָל ליכטשוועביק און פֿול מיט שוונג.

אין דער פּאַעמע "אדע צו דער טויב" איז פֿאַראַן סווערענע ווירטואַזיטעט פֿון פֿערז און עכטע שעפֿערישקייט פֿון גראַם.

אָבער אין דער סעריע פֿון די צוויי און פֿערציק פֿרייפֿערזיקע לידער "העלפֿאַנדן ביי נאַכט", וואָס שטאַמען פֿון סוצקעווערס אַ נסיעה איבער אַפֿריקע, דערפֿילט דער לייענער יענע נשמה־וואַרעמ־קייט, וואָס מאַכט די קונסט אפֿשר ניט גרעסער, אָבער דערפֿאַר נענטער, אייגענער.

די מאַטיוון פֿון די לידער זענען אַפֿריקאַנער פֿאַלקלאַר־מאַטיוון, אָבער די מוזיק פֿון די לידער איז די אינטענסיװע בריענדיקע מוזיק פֿון ייִדיש, צי עס גייט וועגן דעם אַאַזיס וווּ די "ביימער זעען אויס באַבלעטערטע חלומות", אָדער וועגן דעם מיטאַס פֿון "אין אַנהייב איז געווען אַ שוואַרצער העלפֿאַנד", אָדער וועגן דער הֶלֶל־הֶבְלִים־פֿילאָסאָפֿיע פֿונעם קעניג אין "דער שוואַרצער קעניג":

— נעמט מיין קרוין
און טוט זי אן דער פֿעלדמויז,
ווייל צו איר געהערט מיין ליב.

אלע מאל איז סוצקעווערס יידיש־פֿערז אַזאַ רייכער מוזיקאַלישער
אַרקעסטער, וואָס ווי שיינ עס זאַלן ניט זיין די ווערטער, איז
דער קלאַנג און דער ניגון פֿון די אינסטרומענטן נאָך ווינדער־
לעכער און נאָך פֿאַרכאַפּנדיקער.

אין מידבר סיני

האָט געזאָגט ר' אבהו אין נאָמען פֿון ר' יוחנן: "ווייל גאָט ברוך־הוא האָט זיך באַוויזן צו די ייִדן ווי אַ גיבור, אַ קריגער אויפֿן ים און ווי אַ סוּפֿר, אַ תּוֹרַה־לערנער אויפֿן באַרג סיני; ווייל ער האָט זיך צו זיי באַוויזן ווי אַ יונגלינג אין די צייטן פֿון שלמה און ווי אַ זקן פֿול מיט רחמים אין די צייטן פֿון דניאל, דערפֿאַר האָט גאָט ברוך־הוא צו זיי געזאָגט: איר זעט מיך אין אַ סך געשטאַלטן, אָבער איך בין דער זעלביקער וואָס אויפֿן ים, דער זעלביקער וואָס אויפֿן באַרג סיני, דער זעלביקער וואָס אומעטום — איך בין גאָט, דיין גאָט!"

אַזוי פֿילגעשטאַלטיק ווי ס'איז דער ייִדישער גאָט אין דמיון און אין די דערפֿאַרונגען פֿונעם פֿאַלק ישראל, איז אויך די לאַנגע ייִדישע געשיכטע ממזרים ועד הנה. פֿילגעשטאַלטיק איז די ייִדישע געשיכטע, אָבער זי איז אויך ווי איר גאָט איין־און־דייִר זעלביקע אין עצם, ד"ה אין דער עיקר־דערפֿאַרונג און אין דער יסודותדיקער זעונג פֿונעם ייִדישן געמיט.

די דאָזיקע זעונג פֿון אונדזער היסטאָריעס איין־און־דער־זעלביקייט האָט דער דיכטער סוצקעווער שיינ און טרעפֿיק פֿאַרמולירט אין זיבעטן פֿון זיינע צען געזאַנגען וועגן דער דראַמאַטישער אויף דער־וואָר־באַגעגעניש פֿון ייִד מיט סיני נאָך אַ הפֿסקה פֿון פֿערט־האַלבן טויזנט יאָר:

איך האָב שוין ווען געהערט די זעלבע טענער,
אַ, בלינדערהייט וואָלט איך צו דיר געטראָפֿן!

דער נייסטער פֿון די טענער איז דער טאָן פֿון ייִדישער גבֿורה:

צעטראָטענע ווי שפּילצינג אונטער זוילן —
צעטרעטן איצט אין סיני טויט און פחד.

און דער סאַמע עלטסטער, קיין מאָל ניט פֿאַרקלונגענער היסטאָר־ישער קלאַנג, וואָס דערטראָגט זיך צום פּאַעט פֿאָילהדיק און מיט משיח־בנקשאַפֿט איז:

א תפילה קלעטערט פֿון די סאַמע טיפֿן.
ווי ס'וואָלט אין האַרץ, ביים קלאַנג פֿון די טרומייטערס,
אַ דימענט אָן אַ דימענט זיך געשליפֿן:
זאָל רו און שלום קומען שוין געשווינדער.
פֿון באַרג אין סיני — בלאַז אַוועק די שינאה.
פֿאַרשנייד אויף ס'ניי אַ בונד מיט דיניע קינדער,
און זאָלן רויטע זאַמדן ווערן גרינע!

סוצקעווערס זעונגען פֿון מתן־גבורה און מתן־נקמה איבערראַשן
(עכטע שעפֿערישקייט איבערראַשט אַלע מאָל פֿון דאָס נייע) מיט
זייער פֿרישער בילדערישקייט און מיט זייער געצוימטער רו און
שטילקייט. אָבער מיר דאַכט, אַז די סאַמע אייגנסטע סיני־וויזיע
פֿונעם פּאָעט — די וויזיע, וואָס איז יסודותדיק, ווייל זי כאַפט
אויף דעם תּמצית פֿון ייִדיש־היסטאָרישן גורל און ברענגט צום
אויסדרוק דעם אורבליק פֿון סוצקעווערס דיכטערישן אויג און
דעם אור־ניגון פֿון זײַן פּאָעטישן קול, איז די זעונג פֿון ייִדישער
קרבנדיקייט און דאָס געזאַנג וועגן דער שיינקייט, וואָס הילט
אײַן פּנימער פֿון ייִדישן גורל.
ווי וואָר און דראַמאַטיש־דערהייבנדיק עס זאָל ניט זײַן די באַגע־
געניש פֿון די ישראל־גיבורים מיטן מידבר־ און הר־סיני, איז נאָך
וואַרער און אייביקער דער מאַרש פֿון די פֿאַרברענטע ייִדישע
קדושים צום באַרג סיני:

און דיין געבאַט, אין בלעטער פֿעלדז — דיין פינקס,
פֿאַרקריצן מיט אַ פֿייערדיקן פֿינגער
סקעלעטן פֿון די געטאָס און טרעבלינקעס!

קיין מער היסטאָרישער אָנגעווייטיקטער און קינסטלעריש און גע־
דאַנקלעך אמתער גראַם ווי פינקס און טרעבלינקעס איז גאָר
ניט געמאַלט. ווהיין זאָלן זיי גיין די פֿאַרפֿיניקטע און פֿאַרגאַזטע
אין די טרעבלינקעס איינקריצן פֿון דאָס נייע גאַטס געבאַט אויב
ניט צו דער היסטאָריע, צום באַרג סיניס פֿעלדזיקן פינקס? איבער
די דורות וואַנדערט אַזוי די ייִדישע שאַטן־אַרמיי מיט דער צען
געבאַט־שליחות צווישן די טרעבלינקעס און דעם באַרג סיני־פינקס.
און אַ שיינקייט שפּרייט סוצקעווער דער דיכטער איבערן באַרג,
איבער די לעבעדיקע און שאַטנדיקע געבאַט־איינקריצערס, איבער
דער פּיין פֿון לעבן און איבער דער רו פֿון טויט — אַ שיינקייט,

וואָס איז פּראָמעטעזיש דרייסט און אַלימפּיש־סוּווערען. כ'מין, זי איז אַן שום מאַראַלישע מוראס און זי פֿאַרמאָגט די אַנתכלית־דיקייט און פֿולע ציללאַזיקייט פֿון דעם ציל: שיינקייט —

דער באַרג! דער באַרג! די שטילקייט בליט מיט בשמים
פֿון אַלע דורות. דימענטענע ריינקייט.
דער באַרג! דער באַרג! די זון גיט אַ באַשטראַם אים.
צעשמאַלצן ווערט איר שליטה אין זיין שיינקייט.

ער אַליין, דער פּאָעט, איז גרייט צו ברענגען עמאַציאָנעלע קרבנות
אַבי צו דערגרייכן שיינקייט, ווי ער זאָגט עס אין אַן אַנדער
ליד פֿונעם בוך:

איך גיב דעם שמידער מײן שוואַרצאַפּל,
מײן צײט, מײן ליבע, מײן געוויין;
און אונטער האַמער גלי איך, צאַפּל,
אַבי צו קאַנען זאָגן: שײן!

און אַט דער שיינקייט וויל איך דאַנקען,
זי איז מײן אייביקע מינוט.

מיטן כוח פֿון דער שיינקייט, דער "אייביקער מינוט", וואָס דער
פּאָעט סוצקעווער איז איר צויבערדיקסטער וואַרטציבערער, ווערט
אַפֿילו דער טויט פֿאַרוואַנדלט אין אַ קינסטלער מיט זיין אייגענער
קונסטפּראָבלעם פֿון שיינקייט:

דער סקולפּטאָר מיט די טויזנט אויגן ענדיקט שוין די מאַסקע.
ווי גיט מען זיך אַן עצה מיט אַ טרער, וואָס אויף דער ווע?

פֿאַראַן ביי סוצקעווערן אַ ליד וועגן דער ווונדערלעכער ייִדיש־
דיטשישער פּאָעטעסע עלזע לאַסקער־שילער, וווּ ער דערציילט
אונדז די לעגענדע פֿון דער "הייליקער זקנה, די זינגערין עלזע".
לכאורה כאַפּן די "שִׁבְחֵי עלזע" דעם אַנבליק פֿון בעלי־שישע
שִׁבְחֵים פֿון דערבאַרעמדיקייט מיט גאַטס באַשעפֿענישן, פֿון רחמנות
מיט אַן אייזל, וואָס האָט זיך אַרױנטערגעקוליעט פֿון באַרג און
פֿאַרלוירן אַ פֿאַדערשטן צאַן און מיט דער זונרויז, וואָס איז געפֿאַלן
אין גאַרטן. אַבער אין דער אמתן איז אין אַט דעם ליד, וואָס איז
גיט ווייניקער כאַראַקטעריסטיש פֿאַרן זינגער סוצקעווער ווי
פֿאַר דער באַזונגענער דיכטערין פֿון "טיבעט־טעפּעך", גיט פֿאַראַן

קיינ בעל־שמיש רחמנות, ניט צו דעם אייזל, ניט צו דער זונרויז
און אויך ניט צו די כוואליעס, וואָס זענען אַקערשט געבוירן
געוואָרן אין ים און "זיי קאַנען ניט ריידין, זיי מאַנען מיט קינדערשע
הענטלעך".

ניטאָ דאָ קיין רחמנות, ווייל רחמנות איז אין תוך דזאָליסטיש.
עס איז ווי יעדער מאַראַליש געפֿיל אַ רעזולטאַט פֿון איך —
און דו. שיינקייט אָבער איז: מיר אַלע אונטער איין אויסגע-
שטערנטן הימל. און יעדער פּגם אין דער גאַנצקייט (שיינקייט
איז ערגעץ וווּ אידענטיש מיט גאַנצקייט) איז אַ פּגם אין דעטאַל.

— — — האָט די זקנה צעשמאַלצן

איר חתונה־רינג בני דעם גאַלדשמיד ר' ניסים פֿון אַלטשטאַט,
און ס'האַט שוין דער אייזל אַ גאַלדענעם צאַן אַ מתנה.

די "הייליקע זקנה, די זינגערין עלזע" האָט מקריבֿ געווען איר גיל-
דענעם חתונה־רינג ניט אַזוי צוליב רחמנות מיט גאַטס באַשעפֿעניש,
דעם אייזל, ווי מחמת אַחריות פֿאַר דער שלמותדיקער סימעטריע
פֿון באַשאַף, מחמת איר קינסטלערישער אַחריות פֿאַר דעם גרויסן
קונסטווערק פֿון שיינקייט, וואָס הייסט נאַטור.

די זינגערין עלזע איז איינס מיט דער זונרויז, מיט דער מוראַשקע,
מיט דעם אייזל און מיט די אַקערשט געבוירענע כוואליעס ניט
מחמת סאָלידאַריטעט מיט די באַשאַפֿענע, נאָר מחמת מיטגעפֿיל מיט
אים אַליין, מיט דעם וועלט־באַשעפֿער און מיט זיינע שאַפֿונגס-
פּראַבלעמען.

און ווער האָט באַנומען ווי זי דאָס געוויין פֿון באַשעפֿער? —
שוין אַלצדינג באַשאַפֿן! די אייביקייט איז אים שוין אייביק
אַ קייט אויפֿן האַלדז, און קיין צווייטער איז מער ניט בנמצא...

אין דער גרויס־עסטעטישער אַחריות פֿאַרן באַשאַף, פֿאַרן שאַפֿונגס-
פּראַצעס און פֿאַרן שעפֿער, וואָס די זאָרג פֿון שלמות און דער באַגער
זי צו צעשטערן פּדי פֿון דאָס ניי צו שאַפֿן, ליגט איר ווי אַ "קייט
אויפֿן האַלדז" — אין אַט דער קאָסמישער אַחריות און סאָלידאַריטעט
באַשטייט די הייליקייט פֿון דער זקנה, דער זינגערין עלזע.

דאָס ליד "עלזע לאַסקער־שילער" איז ניט נאָר אַ העכסט געראָ-
טענער פּסיכאָגראַפֿישער פּאַרטרעט פֿון דער באַזונגענער דיכ-
טערין, נאָר אין אַ גרויסער מאָס אויך דער אויטאָפּאַרטרעט פֿון
איר באַזינגער, דעם פּאַעט אַבֿרהם סוצקעווער, און עס זענען

דערפֿאַר מער ווי באַרעכטיקט די דרײַ סוף־שורות פֿונעם ליד:

אַ בלויער קלאַוויר איז די שטאַט. אַ פֿאַרשלייערטע פֿלה.
איך שפּאַן אויפֿן שטיינערנעם טעפּעך צוזאַמען מיט עלזען,
פֿאַרשיכורט פֿון בלויען קלאַוויר און צעשניטן פֿון העלזען.

וואָס פֿאַר אַ טאָן סוצקעווערס ליד זאָל ניט אָנשלאָגן: דעם טאָן
פֿון לעגענדע און השתפכות־הנפֿש, פֿון געדאַנקלעכן ליריום און פֿון
אַדע, אַדער גאַר דעם טאָן פֿון פֿאַלקלאַריסטישער היימישקייט —
אַלע מאָל שפּרייט זיך איבער סוצקעווערס פֿערזן אַ קלאַסישע
געמאַסטנסקייט און עפעס אַ מין מאַנמענטאַלע שיינקייט.

סוצקעווערס וואָרט פֿאַרמאַגט ניט די האַרבקייט פֿון מאַראַלישער
מאַנונג ווי ביים דיכטער ה. לייזיק און עס האָט ניט אין זיך
די נאַטירלעכע מתיקות פֿון אַ גאַט־געבענטשטן חלום ווי ביים
פֿאַעט איציק מאַנגער.

אַבער דערפֿאַר צייכנט זיך סוצקעווערס פֿאַעטיש וואָרט אויס מיט
עפעס אַ רוישיקער, מיסטישער פֿאַרבקייט און קלאַנגיקייט, און
צו דער זעלבער צייט מיט אַן אויסנעמלעכער באַלאַנסירטקייט
פֿון דעם קאָליר־און קלאַנגען־צונויפֿשטעל, וואָס מאַכט, אַז
מיסטיק און ניכטערקייט זאָלן זיך באַהעפֿטן אין איינעם צו
קינסטלערישער שלמות אין סוצקעווערס ליד.

ס'איז ניט פֿון די געוויינטלעכע ספּעקטאַקלען אין דער קונסט פֿון
פֿאַעזיע, אַז ווערטער, וואָס "ווי לאַטאַסבלעטער וויקלען זיך די
פֿאַרבן" און זייערע קלאַנגען, וואָס "פֿלאַטערן באַהאַלטן אין פֿידלען"
אין ערגעץ פֿאַרמויערטע "שוואַרצע פּאַלאַצן", זאָלן אין איינעם
אין ליד אַרויסברענגען אַזאַ ייִשובֿ־הדעתדיק געצוימטע פֿאַרמולירונג
פֿון געדאַנק און בילד און אַזאַ קלאַסיש־רויִקן ריטעם פֿון פֿערזן.
אַזאַ מאַגישע עשירות פֿון פֿאַרב און קלאַנג און אַזאַ מייסטעריש
געצוימטער פֿערזן און אַזאַ אויסערגעוויינטלעכע באַהערשונג פֿון
דער עמאַציע אין פֿאַעטישן בילד!

די דאָזיקע אמתע סוצקעווערישע ווירטואַזיטעט (זי איז די אמתע,
וואָרעם איר שאַפֿונגס־פּראָבלעם איז ווי אַזוי צו צוימען די שפֿע פֿון
גאַטס חסד אין זיך) האָט איבער "דעם בערגל ווונדן", אין זיין
דיכטערישן געמיט אויסגעשפּרייט אַ גרינע לאַנקע פֿון שלווה און פֿון
שיינקייט, וואָס מינערט טאַקע ניט פֿון די ווונדן, אָבער מאַכט דאָס
לעבן גרינגער, דערהייבענער און — הייליקער.

וואָרעם וואָס קאָן זײַן, אמת טאַקע אַכזריותדיקער, אָבער אין תּוֹך

אויך געטלעכער דורך איר תמימות, רו און קינדערשער שפילעוו־
 דיקייט און בכּו הייליקער, ווי אַ "לאַנקע צווישן תּליות"?
 אין דעם ליד צום אַנדענק פֿון זײַן רעטערין יאַנאַוואַ באַרטאַשע־
 וויטש באַצײכנט דער דיכטער די דאָזיקע געטלעכע רו און קינד־
 דערשע תּמימות ווי אַ "לאַנקע צווישן תּליות"; אין דעם געזאַנג
 צו עלזע לאַסקער־שילער איז די הייליקייט אידענטיש מיט דעם
 קינסטלערס מיטאַחריות פֿאַר דער גאַנצקײט און שײנקײט פֿון דעם
 הימלישן יוצרס יצירה, און אין דעם ליד "שפּילצײג", וואָס איז
 אַ דורכשמועס פֿון דעם טאַטן מיט זײַן אייגן טעכטערל מכוּה
 אירע ליאַלקעס, ווערט די דאָזיקע "גרינע לאַנקע" פֿון קינדערשער
 פֿרעמדקײט צו וועלט און נאַענטקײט צו גאָט אויסגעזונגען אין
 שורות, וואָס אין זײ וועט, ווי מיר דאַכט, לדורות ברענען אונדזער
 "בערגל ווונדן":

דינע שפּילצײג, מיין קינד, האַלט זײ טײער,
 דינע שפּילצײג נאָך קלענער ווי דו.
 און בײַ נאַכט, ווען ס'גײט שלאָפֿן דאָס פֿײער,
 מיט די שטערן פֿון בוים דעק זײ צו.

— —

האָב זײ ליב, דינע קליינע בת־מלפּהס,
 איך געדענק אַזאַ טאַג — וויי און ווינד —
 זיבן געסלעך און אַלע מיט ליאַלקעס
 און די שטאַט איז געווען אַן אַ קינד.

תַּזְזִים

דער דיכטער אַבֿרהם סוצקעווער האָט דער עלפֿטער זאַמלונג פֿון זײַנע לידער אַ נאָמען געגעבן "אַאזיס". עס איז ניט שווער צו פֿאַרשטיין פֿאַר וואָס דער דיכטער האָט אָנגערופֿן די גאַנצע זאַמלונג אויפֿן נאָמען פֿון דעם צענדליק לידער אין דעם פֿאַר־לעצטן אָפטייל פֿון דעם בוך. דער פּאָעט האָט דערמיט געוואָלט אָנווינקען אויף דער גרונטשטימונג פֿון זײַנע געזאַנגען. און די גרונטשטימונג איז דעם זעערס אַנטלויף צו זיך אַליין, צו זײַן פּאָעטישן איך, צו זײַן ליד פֿון ליבע און צו זײַן ליבע צום ליד. עס איז דער אַנטלויף צו דעם "אַאזיס" אויפֿגעאַנגענער פֿון אייגן ליב" אין דעם אַרום פֿון דעם דיכטערס "אַפּגעברענטער צײַט".

די דאָזיקע שטימונג ווערט פּאָעטיש פרעציז און מיט עפּיגראַמאַ־טישער שאַרפֿקײט אויסגעדריקט אין די זעקס שורות פֿון דעם ליד "באַהעלטעניש":

באַהאַלט זיך אין מײַן ליד, און ווי אַ פֿיילן־בויגן,
אַן אויסגעבויגענע פֿון בענקשאַפֿט, ליג אין ליד און לאַקער:
אַ רײַטער יאָגט פֿון יענער־וועלט צום לעבנס רײַנסטן מקור,
גאַלאַפּ, גאַלאַפּ...

עס פֿאַלט די נאַכט — אַ שוואַרצער שטיין אין קאַפּ.

איבער אַלע געאַגראַפֿישע און זעלישע לאַנדשאַפֿטן אַריבער, איבער היסטאָרישע אַסאַציאַציעס און זענגען, איבער באַלאַדישע קינד־הייט־זכרונות און איבער התפּעלות־דיקע קונסט־דערמאָנגען, טרייבט עס די דיכטערישע איינזאַמקײט זיך צו באַהאַלטן אין אייגענעם ליד און צו לאַקערן אויף דעם רײַטער, וואָס יאָגט "צום לעבנס רײַנסטן מקור".

דאָס איז די פּאָעטישע שטימונג, די גרונטשטימונג, ווי זי ווערט קאַנדענסירט אין דעם צענדליק "אַאזיס"־לידער. אָבער דער פּוּח פֿון סוצקעווערס געזאַנגען, דער פּוּח, וואָס רײַסט־מיט דעם לײַענער און טוט אים אָן פּישוף, ליגט ניט אין דער, אָדער אין יענער דיכטערישער שטימונג. עס פֿאַרפּישופֿט די געדויערדיקע קראַפֿט

פֿון סוצקעווערס שפראך־ווירטואַזישקייט און פֿון זײַן פראַסאַדישער
מײַסטערשאַפֿט. און עס רײַסט מיט דאָס וועלטבילד, וואָס זינגט
אַרויס פֿונעם דיכטערס "קרישטאַלענעם הימען" אין אַט דער
לידער־זאַמלונג, ניט ווייניקער ווי אין די פֿריערדיקע צען.

סוצקעווערס ווירטואַזישקייט פֿון שפראַך, פֿערן און גראַם איז ניט
קײן דרויסנדיקע מלאכת־מחשבת. ס'איז ניט קײן ווערטערשפּיל,
ניט קײן וואָרט־שניצערײַ, ניט אַזאַ אַדער אַנדער חן־פֿלעסטערל אויפֿן
פנים פֿונעם וואָרט און אַפֿילו ניט קײן פּלאַסטישע אָפּעראַציע צו
מאַכן דאָס וואָרט אַנדערש אויסזען. סוצקעווער, דער וואָרט־
ווירטואַז, איז אין תּוֹך פֿאַר אַלעמען אַ מוזיק־קאַמפּאָזיטאָר. זײַנע
דיכטערישע רײד שטייגן אויף פֿון דער מוזיק און ניט מוזיק ווערט
צוגעפאַסט צו די ווערטער.

דער שפּעפּערישער פראַצעס פֿון סוצקעווערס דיכטונג איז, ווי ער
אַליין זאָגט עס אַזוי ריכטיק און מיט אַזוי פֿיל טרויעריקן חן אין
דעם ליד "אויסדערוויילטער בוים", אידענטיש מיט "צער גידול
מוזיק". אין דעם דאָזיקן ליד, וואָס איז בלייבֿספֿאַך אײַנס פֿון די
שענסטע אין בוך, האָט דער פּאַעט אַרײַנגעזונגען, בידעיים און בלאַ־
יודעים, אויטאָפּאַרטערעטיסטישע שטריכן:

מיט אייזערנער און קאַלטער הענטשקע וואָרפֿט אים אום
דער שטורעם.

אַ וואַלקן שטייט צוקאַפּנס מיט אַ רידל.

און סטראַדיוואַרײַוס קוים

ער שעפטשעט: אויסדערוויילטער בוים,

צעזעג מיין גוף — דעם וויינענדיקן פֿורעם,

און שניץ פֿון מיר, און מיט מיין בלוט באַמאַל —

די לעצטע פֿידל.

סוצקעווערס דיכטונג איז ניט איין ניגון, וואָס ווערט אַלץ שענער
און שלמותדיקער אויסגעזונגען, נאָר זי איז אַ גאַנצע קאַפּעליע
פֿון שטיל צעשפּילטע סטרונעס און ניגונים איבערן שטח פֿון זײַנע
עלף לידער־זאַמלונגען פֿון 1937 ביז 1960.

די פֿיזיקלאַנגען צויבערן פֿון זיך אַרויס ווערטער און פֿערזן
געגראַמטע און פֿרייע. די ווערטער זענען ניט מער ווי פּישוף־
שפראַך, וואָס פרווון אַרויסברענגען און איבערגעבן און אַנטפּלעקן
"די גרויסע הערונג" פֿון די פֿילקאָליריקע קלאַנגען און מעלאָדיעס.
וואָס וויינען אין סוצקעווערס פּאַעטישער פֿידל.

ווי רעמבראַנדט, וועגן וועלכן סוצקעווער דערציילט, אז —

געלייגט אויפֿן יאָטקעקלאַץ האָט ער זיין חלום, געשונדן
אַנטפלעקן זיך זאָל דער קאַליר פֿון בהמישן מו.
און תּפֿילה געטאָן, און באַשלאָגן דעם ליזונט מיט ווונדן,
פּדי ס'זאָל אַרײַנגיין אין לוור־גן־עדן —
די קו.

אַזוי פּרוּווט אויך סוצקעווער, דער פּאָעט, אַרויסזינגען פֿון זיין
"זינגעווייד" דעם קאַליר פֿון זינע ניגונים, די פֿאַרב פֿון זינע
ווערטער.

וואָס איז די אַפֿטסטע און די בולטסטע פֿאַרב פֿון סוצקעווערס מוזיק
און וואָרט?

אַנדערש ניט: עס טרינקט זיך דער באַשעפֿער אין מיין בלוט.

און

איך בין אַ תּפֿילה אַנגעטאָן מיט ווונדן,
ווי אַ בוים
איז אַנגעטאָן מיט פֿייגל אין אַ שטורעם.

דער פֿאַלקס־חורבן, וואָס סוצקעווערס ליד איז זיין סאַמע מוזיקאַן־
לישסטער עדות אין דער ייִדיש־פּאָעזיע, און די אַלע איבערלעבער־
נישן פֿון פֿיזישן און גייסטיקן צער אין געטאָ, אין וואָלד, אויפֿן
וואַנדער און אויך אין דער שטילער שעפֿערישקייט אין דער היים,
האַבן באַפֿאַרבט דעם דיכטערס ליד מיט דער פֿאַרב פֿונעם רובּין־
איידלשטיין, מיט דער פֿאַרב פֿון ווונדיקער רויטקייט:

עכאָ, דו קלעזמער פֿון גייסט און רובּין,
ס'קאָן דיך אַ לאַפעטע לופֿט ניט פֿאַרשיטן.

אַזוי זעט דער דיכטער סוצקעווער זיך, זיין מוזיק און אירע קלאַנגען,
און מיר דאַכט זיך, אז די זעלבסטכאַראַקטעריזירונג איז זייער
אַ געראַטענע.

דער פּאָעט סוצקעווער איז דער צויבערדיקער פֿידלשפּילער פֿונעם
ייִדיש־פּאָעטישן וואָרט, דער צויבערער, וואָס קאָן אַרויסבאַקומען
און באַווייזן פֿאַרן לייענער־צוהערער די פֿאַרב פֿון זיין מוזיק און
די אַלע מאַגישע איידלשטיין־קאַלירן פֿון זיין וואָרט.

סוצקעווער איז אין זיין ליד אי אַ זינגער און אי אַ זאָגער. ער

איז א זאגער, ווי שוין דערמאָנט, ניט מיט ווערטער, צו וועלכע מ'פּאַסט צו אַ ריטעם און אַ ניגון, נאָר ער איז אַ זאָגער אין דעם זינען, וואָס פֿון זיין געזאַנג גייט אויף וואָרט און פֿון די ווערטער אַנטפּלעקט זיך אַ וועלטבילד, דעם דיכטערס אייגענע וועלטזענונג. וואָס איז סוצקעווערס וועלטזענונג ווי זי קומט צום אויסדרוק אין זיין ליד, ניט נאָר אין די לידער פֿון "אַזויס", נאָר אויך אין די לידער פֿון "די פֿעסטונג", פֿון "ייִדישע גאַס", פֿון "געהיימשיטאַט", פֿון "סיביר", פֿון "אַדע צו דער טויב" און פֿון "אין מידבר סיני"?

ווען איך האָב געטראַכט וועגן דעם האָט מיין אַסאַציאַציע אַוועקגע- וואַנדערט צו עמערסאָנס באַרימטן עסיי וועגן פּאַעט. איך האָב נאָך אַ מאָל דורכגעלייענט דעם עסיי פֿון דעם אַמעריקאַנישן עסייִסט און מיר דאַכט, אַז קיינער אין אונדזער ייִדיש־פּאַעזיע, אַחוץ אַפֿשר איציק מאַנגער, איז ניט אין אַזאַ מאָס דער קלאַסישער עמערסאָנישער דיכטער ווי דער פּאַעט אַבְרָהם סוצקעווער.

נאָך דעם ווי עמערסאָן פֿאַרויכערט אונדז, אַז דער פּאַעט איז אַ וואָרטזאָגער, אַן אידענטיפֿיצירער און רעפרעזענטירט די שיינקייט, שרייבט ער די ווייטערדיקע שורות, וואָס לייענענדיק זיי האָט מען דאָס געפֿיל, אַז זיי זענען געקריצט אויף לוחות צו געדענקען לדורות:

"וואָרעם די וועלט איז ניט באַמאַלן און באַצירט. נאָר זי איז פֿון סאַמע בראשית שייך; און גאַט איז ניט דער שעפֿער פֿון דער און יענער שיינער זאך, נאָר די שיינקייט האָט באַשאַפֿן דעם אוניווערס". אַט די מיסטישע שיינקייט־קאַנצעפּציע, וואָס כאַפט דעם אַנבליק פֿון דער קאַבאַליסטישער תּפֿארת, אַבער איז אין דער אמתן נענטער צו דער שיינקייט, וואָס די גריכישע מיטאַלאָגיע האָט זי פֿאַרקער- פּערט אין דער אַפּאָלינישער גאַטגעשטאַלט, איז די ערד און דער הימל פֿון סוצקעווערס פּאַעזיע. שיינקייט איז דער בראשית פֿון אַלץ וואָס איז פֿאַראַן און געשעט און שיינקייט איז אויך דער ציל פֿון אַלע פֿאַראַנענקייטן און געשעענישן:

"די נאַטור איז, אומעטום און אַלע מאָל שייך אין אירע כּוונות, עס פֿעלן בלוז די באַדינגונגען די שיינקייט אַרויסצוברענגען. פֿאַרן געוויינטלעכן בליק בלייבט די שיינקייט פֿאַרהוילן. די קונסט פּרוּווט אַלץ צו שילדערן אין הסכּם מיט די כּוונות פֿון דער נאַטור".

און דאָס איז אויך סוצקעווערס וועלטזענונג, ווי זי אַנטפּלעקט זיך אין זיין ליד. עס איז ניט בנמצא אין דער וועלט עפעס אַזוינס וואָס זאָל לויט בראשיתדיקער כּוונה אַדער ציל ניט זיין שייך. דערפֿאַר

אויב ווונדן — "זאלן זיין די ווונדן און א מום", און אויב א בית-
עולם מיט קברים — זעט דער דיכטער:

א רעגן וואַגלט צום בית-עולם, אים אַצינד
צו כאַווען,

ווי ס'וואַלט אַ ווונדערקינד געשפּילט פֿאַר נאָך אַ קינד
בעטהאַווען.

עס זענען דאָ ווונדן און עס זענען פֿאַראַן קברים: עס איז דאָ אַן
אַנהייב און עס איז פֿאַראַן אַ סוף מיט אַדער אַן אַ זינען, אַבער
איבער אַלץ שוועבט שיינקייט, איבער אַלץ שיינט דאָס געטלעכע
פנים פֿון אַפּלאַ און וואָס עס זאָל ניט געשען אין דער הויז,
געשעט עס אין צייכן פֿון עפעס אַ געהיימער קינסטלערהאַנט, וואָס
איז אויסן צו שאַפֿן און שאַפֿט רק שיינקייט:

— איילבערטבוים, צי האָט אַ בליץ,

דער גאַלדשמיד פֿון די וואַלקנס,

דיך אויסגראַווירט ביי נאַכט אויס פֿאַרגעניגן?

— איילבערטבוים, איך האָב דיך ליב,

נאָר זאָג מיר בנאמנות. —

געדייעט נאָך אין דיר אַ גרינער ניגון?

א מאָל קאָן זיך ביי דעם און יענעם ליד אויסדאַכטן, אַז דער
פֿינפֿיליקער דיכטער סוצקעווער מיט זיין דיין־שבדינעם קאַסמישן
געהער פֿרוווט דאָ בלויז פֿאַרשפּילן זיך און זיין טרויער מיט מוזיק
קאַלישע רעיונות און מיט פֿלערליי קאַליריקע קלאַנגען, וואָס ער
הערט אַרויס פֿון בוים, פֿון רעגן, פֿון מירטנוואַלד, פֿון וואַסערפֿאַל
און פֿון וואַלקנס. אַבער מען מוז לייענען און נאָך אַ מאָל לייענען
ליד נאָך ליד, פֿדי צו דערפֿילן די גאַנצקייט פֿון סוצקעווערס
פּאַעטישער זעונג — פֿון זיין וועלטבילד. דער לייענער, וואָס
דערקאַפט ניט דעם צונויפֿבונד פֿון סוצקעווערס עסטעטישער שפּיל
אין דעם אַדער אין יענעם ליד מיט דעם דיכטערס, וואַלט איך
געזאָגט, קאַסמאַגאַניע, מיט זיין "בראשית ברא" פֿון שיינקייט —
אַזאָ לייענער איז געגליכן צו אַ טוריסט, וואָס באַווונדערט אַ "זעענס"
ווערדיקייט אין אַ פֿרעמדער שטאָט און פֿאַרשטייט ניט, אַז די
"זעענסווערדיקייט" איז ניט די שטאָט, נאָר עפעס אַ שפּיל אַזאָ אין
אַן אויפֿגעבויעטער און אויסגעבויעטער גאַנצקייט.

לייענט מען איבער און נאך אַ מאָל איבער די אַכט און אַכציק זייטן פֿונעם בוך זעט מען ווי עס וועבט זיך ממש די יריעה פֿונעם פֿאַעטס וועלטזעונג פֿון די "זויבערע, מעלאָדישע געלאַפֿן" און פֿון די "וונדן אָן אַ מום" אין זיין ערשטן ליד פֿון דעם ציקל "ווערטער און שווייגנס" און ביז צו דער ווייזע פֿונעם סוף ליד "אין ווינקעלער":

אויך די מאָרגנס נאָך מיין היינט, וואָס בלויז
ציטערדיקע צוקן מיט צוקאַפֿן —
טרינק איך. זייער טעם איז פֿון אַ רויז...

און ביז צו דעם דיכטערס מוסר־השכל אין דעם זעלבן ליד:

ליפֿן, ליפֿן, זאַלבעצווייט און — אייניק,
לויבן זאָלט איר ביזן לעצטן צאַנק
אַלע סאַרטן וויין. איז אייך דען ווייניק?
זאָל אייך זאָגן דער באַשאַף אַ דאַנק?

איז ערשט דעמאָלט, ווען עס אַנטפלעקט זיך דעם דיכטערס וועלט־
בילד, וואָס זיין געטלעכער באַשעפֿער איז שיינקייט — ערשט
דעמאָלט זעט מען און מען דערפֿילט דעם גאַנצן צער און די פֿולע
נשמה־פֿיין פֿונעם פֿאַעט, וואָס איז איינגעהילט אין דער שיינקייט,
אַבער ווערט פֿון איר ניט פֿאַרדעקט. פֿאַרקערט, דער צער און די
פֿיין אַנטפלעקן זיך דורך דער "קרוין פֿון פֿונקען" נאָך שאַרפֿער,
נאָך טיפֿער און נאָך טראַגישער, אַזוי טראַגיש ווי אַבלות אונטער
דער אויסגעשטערנטער חופּה פֿון פֿרייד.

איך האָב געלייענט די לידער און האָב מיך, אַ מיטגערעיסענער מיט
סוצקעווערס וועלטבילד פֿון שיינקייט איבער טרויער, באַרוישט
מיט זיינע נייע און אַלע מאָל איבערראַשנדיקע אימאַזשן (אומזעיקער
פֿליגל וועט געבן אַ פֿאַכע און אַנצינדן ווי אַ מנורה די יאָרן)
און מיט די וונדערלעכע געדאַנקלעך און בילדעריש געבונדענע
גראַמען (ס'ערשטע מאָל אין וויגל, געדענקט נאָך פֿון גיִדעִן־
צייט אַ זמרל, אַ ניגל; ניאַגאַרע, אויסטאַטורט אין דיין מראה;
אַנטקעגן צפֿת ביים וואַד, פֿאַר נאַכט אַריין לִבֿדי) און איך האָב אין
זיך אויפֿגענומען זיין שווערע פֿאַעטישע שליחות פֿון עסטעטיש־
מאָראַלישער זעונג און אמונה.

איך האָב נאָכגעמורמלט מיט באַוונדערונג דעם פֿאַעט:

דאָ בלייב איך. ביז ווונדיקן אַפּגרונט — אַ מאמין.
געזאַלבת צו זיין אונטער אַ שטראַם פֿון רובינען.
ווער בין איך? אַן אוראַלטע פֿידל אַזאַ מין.
ווי הונגעריק זשומען פֿאַרבלאַנדזשעטע בינען.

גַּיִס טִיקָע עַרְד

פֿון דעם בינטל געשטאַלטן, וואָס דער דיכטער פּרעזענטירט אונדז
 ביים אָנהייב פֿון זײַן נײַער פּאַעמע, בעת די פּליטים־שיף "פּאַטריאַ"
 האַלט אין צושווימען צום ברעג פֿון דער "גײסטיקער ערד", איז
 גרשוני, דער באַטאַניקער, די געשטאַלט, וואָס קומט פּסיכיש צום
 נאַענטסטן צו זײַן אַ מין "אַלטער עגאַ" פֿונעם פּאַעט סוצקעווער.
 עפעס פֿון זײַן סיבירער קינדהייט־ביאַגראַפֿיע ווי זי ווערט פֿאַר־
 צײכנט אין דער פּאַעמע "סיביר" (געשריבן אין יאָר 1936 אין
 ווילנע) און מער נאָך ווי עפעס פֿון דער אוראייגענער לאַנדשאַפֿט־
 זענוג ווי זי קומט צום אויסדרוק אין דורכויס אַלע זײַנע ווערק,
 האַט דער פּאַעט סוצקעווער אַוועקגעשענקט לוקאַן, וואָס איז זיבן
 יאָר געשווומען אויף אַ קרײַז איבערן אײַז־ים און האַט זיך מיט
 דער הילף פֿון זײַן פֿרוי לענאַ און פֿון איר פֿאַטער, דעם אַלטן
 פֿישער אַי־דאַי־ביקע, אַרויסגעראַטעוועט, און גרייכט איצט אויף
 דער "פּאַטריאַ" צו די ברעגעס פֿון דער "גײסטיקער ערד".
 אַבער גרשוני אין זײַן מאַגאַלאַג פֿון ריטמישער פּראָזע איז ניט
 בלויז אַ פּסיכישער קרובֿ פֿון דיכטער סוצקעווער, נאָר איז אין
 זײַנע רײד אויך אומדירעקט אַ פֿאַרמולירער פֿון סוצקעווערס
 פּאַעטישן וועלטבאַנעם און פֿון זײַן קינסטלערישן אײַנשטעל צום
 שטאַף פֿון דער דרויסנדיקער וועלט און פֿון אירע געשעענישן.

אַ באַטאַניקער בין איך — לאַזט סוצקעווער זאָגן וועגן זיך
 גרשונין — בלומען, גראַזן, געוויקסן האַב איך ליבער פֿון אַלע
 נאַרישקייטן אין דער וועלט. זײער פֿאַרעם און אינהאַלט
 זענען מיר וווּיל באַקאַנט, עלעהיי מײַן זכרון וואַלט זײַן
 אַ בינשאַטאַק. איך וואַלט קענען אָנשרײַבן אַ ספֿר, מיט די
 פּיוטים פֿון זײַערע פֿאַרביקע תּפֿילות...

און

אַפֿילו דאַרטן, מיט קײטן אויף די פֿיס, ביים טראַגן מתים
 צום געציקן שײטערהויפֿן, האַב איך זיי תּמיד געזאַמלט, די

איידעלע קינדער פֿון דער ערד. אין מלכות פֿון טויט איז מיר געגאנגען אין לעבן, וויפֿל מינים בלומען עס באַצירן די געגנט.

מיט אַנדערע ווערטער: די דרויסנדיקע וועלט, וואָס און ווי אַזוי זי זאָל ניט זיין, זי איז ניט אויטאָנאָם. דעם מענטשנס, דעם קינסטלערס אינעווייניקסטע וועלט אַנטפלעקט זי און גיט איר געשטאַלט. אַ ניט־אַנטפלעקטע פֿון מענטש און קינסטלער איז די וועלט אַ דומם, טויט אין איר פֿולער שטורעמדיקייט. פֿון דער אַנדערער זייט אָבער בלייבט דער מענטש־קינסטלער אַ "בלינדער מיט אָפֿענע אויגן" אויב ער האָט אין זיך ניט קיין אינעווייניקסטע אייגענע וועלט, וואָס זאָל זיך מיט דער דרויסנדיקער באַגעגענען און זי געשטאַלטעריש אַנטפלעקן.

אַט אַזוי האָט דער אַלטער געטע דערציילט וועגן זיך ווען ער האָט גערעדט מיט עקערמאַנען, וואָס האָט זיינע רייד פֿאַרציכנט לדורות: "ווען איך זאָל ניט געווען טראָגן אין מיר — האָט דער אַלימפיקער געזאָגט צו זיין תורה־נאַכשרייבער — פֿון לכתחילה אַן אייגענע וועלט, וואָלט איך געווען אַ בלינדער מיט אָפֿענע אויגן און מיין גאַנצע מי און דערפֿאַרונג וואָלט געווען אַן אומזיסטע, אַ טויטע. וואָרעם דער אמת ווערט געבוירן ערשט דאָרט און דעמאָלט ווען דעם מענטשנס אינעווייניקסטע וועלט באַגעגנט זיך מיט דער דרויסנדיקער רעאַליטעט..."

דורך די אויגן פֿון אַן אינעווייניקסטער וועלט, וואָס לעבט אין פּיין פֿון ליידן און פֿון הייליקער גאַרונג נאָך אויסלייז, האָט דער דיכטער און דראַמאַטורג, ה. לייזיק, באַגעגנט און פֿאַר אונדז אַנטפלעקט די "דרויסנדיקע רעאַליטעט".

די אינעווייניקסטע וועלט פֿון א. סוצקעווערס ליד און פּאַעמע אין צוויי־שטויס מיט דער "דרויסנדיקער רעאַליטעט" איז געווען דאָס אויג פֿון דעם יונגן דיכטער, וואָס האָט געשאַפֿן און געשפּרייט מיטאַלאָגישע שיינקייט איבער אַלי, וואָס ער האָט געזען. איך זאָג מיטאַלאָגישע שיינקייט און ניט לעגענדאַרישע, ווייל פֿון לעגענדע שמעקט מיט איינגעשטילטקייט, מיט גן־עדן. די שיינקייט פֿון דער מיטאַלאָגיע אָבער איז דער גיהנום פֿון אַזעלכע תּהומיקע בילדער ווי: "האָט אַ ווילדער שנייטורעם זיך צעטאַנצט איבער דער קריע; צעטראָטן די זון ווי אַ בלינדן וואָרעם און געצוונגען דעם ים זיך שטעלן דיבאַם".

ס'איז אַ וועלט, וואָס עס האָבן זיך נאָך איבער איר ניט פֿאַרענ־
דיקט די זעקס טעג פֿון באַשאַף. עס איז אַ גראַנדיעזע תּוהו־
וּבוהו־דיקע לאַנדשאַפֿטפּראַכט, וואָס גייט דורך דעם גאַנצן פֿערטל
יאָרהונדערט פֿון סוצקעווערס ליד, זינט דער דריט־און־צוואַנציק־
יאָריקער פּאַעט האָט געזען ווי ס'ווערט "אויסגעשמידט אַ זון" אויף
צו צעברעכן דעם איינפֿאַנצער פֿונעם סיבירער טיך אירטיש,
איבער די מיטאַלאַגישע מעשיות פֿון דער „געהיימטשאַט", אין
וועלכער הַבל איז אַנטלאָפֿן פֿאַרן צאַרן פֿון קינען, דעם מערדער
פֿון מענטש און צעשטערער פֿון קונסט, און איבער די באַרוישנדיקע
קאַשמאַרן פֿונעם "גרינער אַקוואַריום" וווּ "די טעג האָבן זיך
געלאָשן ווי שוועבלעך" און "די נעכט האָבן זיך אַראַפּגעלאָזט
ווי עקדישן" און ביז צו דער „פּאַטריאַ", וואָס טראַגט זיך איבערן
צעשטורעמטן ים און —

דער שטורעם האָט די מראה פֿון אַ בינע.
אַ בליצן־חלף שימערט וווּ־ניט־ווויק.

(דערמאָנט די פּאַעמע "סיביר" פֿונעם 23־יאָריקן סוצקעווער, וואָס
איז אַרויס אויף ייִדיש מיט ווונדערלעכע צייכענונגען פֿון מאַרק
שאַגאַל אין 1953, פֿריער אין אַ העברעיִשער איבערזעצונג פֿונעם
דיכטער ש. שלום אין 1952, און אין 1961 אויף ענגליש אין דער
אינטערנאַציאָנאַלער איבערזעצונג־סעריע פֿון „יונעסקאָ" — וויל
איך זאָגן, אַז ווען דאָס בוך זאָל ניט פֿאַרמאַגן קיין אַנדערע לידער
אַחוץ "צום טאַטן" און "מיין חֶבֶרל טשאַנגורי", וואָלט די פּאַעמע
מיט אַט די צוויי געזאַנגען אַליין שוין אויך געהערט צו די
סאַמע שענסטע זאַמלונגען פֿון יונגע לידער אין דער מאַדערנער
ייִדיש־פּאַעזיע).

איך האָב אונטערגעשטראַכן סוצקעווערס לכתּחילהדיקע אינעווייִ־
ניקסטע פּאַעטישע וועלט און זיין לאַנדשאַפֿט־געמעל פֿון מיטאַלאַ־
גיש־קאַשמאַרישער שיינקייט, ווייל ס'איז פשוט אַ מיצווה זיך
אַפּצוגרענעצן פֿון די טעמאַטישע טייטשערס, וואָס פֿאַר זיי איז די
"גייסטיקע ערד" בלויז אַ פּרוּוו צו "פֿאַרשדכנען ווילנע מיט
ירושלים", צו "פֿאַרווילנעווען ירושלים און צו פֿאַרירושלימעווען
זיין ווילנע". עס איז אַ מיצווה, זאָג איך, זיך אַפּצוגרענעצן פֿון
יענע, וואָס נעמען אויף בײַ די ברעגעס פֿון ישראל דעם פּאַעטישן
משולה פֿון ווילנע און זעען ניט און פֿאַרשטייען ניט, אַז צו
דער "גייסטיקער ערד" איז צוגעשוועמען פֿון אַלע זינע פֿריערדיקע

פֿיזישע און גייסטיקע ערדן (פֿון סיביר און ליטע און פֿראַנקרײַך) אַ פּאָעט אין זײַן פֿולער גאַנצקײט און גרײַט, וואָס האָט די דרויסנדיקע רעאַליטעט מיט אירע געפֿיל־נאַענטע און געפֿיל־ווייטערע געשעענישן, געשטאַלטן און לײַדנשאַפֿטן, געזען תּמיד און דורכױס אין ליכט פֿון זײַן אײגענער גײסטיקער בײַאַגראַפֿיע, וואָס איז עלטער פֿון זײַנע בלוין אַזױ פֿיל און אַזױ פֿיל יאָר לעבן. דער פּאָעט סוצקעווער האָט בײַם אירטיש, בײַ דער ווילנע און בײַם ים־התיכון אַרױסגעבראַכט נאָר זײַן אײגענע זעונג און די לײַדנשאַפֿט צו געשטאַלטיקן די מאַטיוון, וואָס זײ זאָלן ניט זײַן, לױט זײַן אײגענער ווײַזע מיט זײַן אײגענער מוזיק און פֿאַרעם:

פֿאַרוואָר, איז מיר באַשערט אין מידבר שטאַרבן,

איז בלוין פֿון דאַרשט — נאָך דינסטע קלאַנגען,

אויסגעבענקטע פֿאַרבן.

פרוונדיק כאַראַקטעריזירן סוצקעווערס פּאָעטישע וועלט האָב איך אויך דערמאָנט לייוויקן. כ׳האַב עס ניט געטאָן צופֿעליק. וואָרעם מיר דאַכט, אַז פֿון צווישן דעם קלײנעם געזעמל גרויסע ייִדיש־פּאָעטן איז סוצקעווער באַגלײַך מיט לייוויקן צו אונדז געקומען ניט מיט קײן ספּעציפֿיש־ייִדישן, נאָר מיט אַן אַלגעמײַן־מענטש־לעכן פּאָעטישן מאַטיוו. ווי בײַ לייוויקן איז אויך בײַ סוצקעווערן דאָס ייִדישע פּינטעלע אַרױסגעוואַקסן פֿון דעם מענטשלעכן און ניט פֿאַרקערט. בײַ פרצן דערגײען דער נעמיראווער רבי אין ״אויב ניט נאָך העכער״ און ר׳ שלמה פֿון ״די גאַלדענע קײט״ דורך זײער ייִדישקײט צו דעם גרויס־מאַראַלישן פֿײַער, וואָס זײַן נאַמען איז מענטש.

לייוויק און סוצקעווער קומען פּאָעטיש ביידע פֿון ניט־ייִדישע וועלטן. לייוויקס גאַנג איז דער גאַנג פֿון קאַטאַרגע און סיבירער פֿאַרשיקונג צו די מאַראַליש־ייִדישע לײַדנשאַפֿטן פֿון קידוש־השם און פֿון משיחיות, סוצקעווערס — פֿון דער מיטאַלאַגישער זעונג וואָס איז אױפֿגעגאַנגען אין דעם דיכטערקײַנד בײַ די ברעגעס פֿונעם אירטיש און האָט מיט אים מיטגעשפּאַנט ביז צו די קאַשמאַר־בילדער פֿון חורבן.

בײַ ביידע, אי בײַ לייוויקן און אי בײַ סוצקעווערן, איז אין זײערע סיבירער לידער ניט פֿאַראַן קײן באַזונדערער ייִדישער מאַטיוו; בײַ לייוויקן איז די גרונטזעונג פֿון די סיבירער שניפֿעלדער,

וואָס באַגלייט אים איבער אַלע זיינע ווערק, די זעונג פֿון —

קעפּ — אָפּגעשוירענע,
קליידער — צעריסענע,
אויגן פֿאַרלאָשענע,
ליבער צעשמיסענע.

און בײַ סוצקעווערן? אַפֿילו ער אַליין ווערט אויף די סיבירער
שנייטעפעס געשטאַלטיקט אין אַ גראַנדיעזער, מיטאַלאַגישער
לאַנדשאַפֿט־שיינקייט:

טאַטע הערט ניט. שטערן פֿאַלן גרינע.
טאַטע זעט ניט, אַז פֿון העלער הויט
ווער איך פֿון אַ יינגל — אַ לאַווינע,
וועמען ליכט און ווונדער האָט געבויט.

אַוודאי האָט זיך די געשיכטע אַרײַנגעמישט און האָט כראַנאַלאַגיש
געסדרט דעם גאַנג פֿון די דרויסנדיקע רעאַליטעטן, מיט וועלכע
לייוויק און סוצקעווער האָבן זיך געשטאַלטעריש צונויפֿגעשטויסן;
אַבער איך וויל זאָגן, אַז אַלע שפּעטערדיקע ייִדישע מאַטיוון זענען
בײַ ביידע פֿאַעטן אַרויסגעוואַקסן פֿון זייער לכתחילהדיקער, איך
וואַלט געזאָגט, פּרעביאַגראַפֿישער זעונג. בײַ לייוויקן — מענטש־
לעכע פּיין און גאולה־באַגער; בײַ סוצקעווערן — יענע וויזיע,
וואָס געטע (מע מעג זיך דערלויבן אים אָן שאַדן צוויי מאָל צו
ציטירן) האָט זי פֿאַעטיש פֿאַרמולירט אין די באַרימט־געוואַרענע
פֿיר פֿערזן:

Ihr gluecklichen Augen,
Was je ihr gesehn
Es sei wie es wolle
Es war doch so schoen!

אַלע שוידערלעכקייטן פֿון חורבן ווערן דורך סוצקעווערס אויג,
וואָס האָט אין זיך אַ שטיק פּאַגאַנישע לעבנספֿרייד און די קינסט־
לערישע אויסגעליטערטקייט פֿון די אַלטע גריכישע מיסטערס,
פֿאַרדעקט מיט שיינקייט. די גאַטור אַליין איז אין סוצקעווערס
זעונג אי מיטאַלאַגישער קאַמף צווישן די געטער און אי אַ מין
געזאַנג פֿון די צעשטורעמטע כוחות צו זיך אַליין, אַ געזאַנג, וואָס
היט אַפּ די שטרענגסטע פֿאַרמען פֿון פּראַסאַדיע:

מיט מאַרמאַרנע העקסאַמעטערס באַזינגען
די כוואַליעס דעם געוויטער. זייער קעניג
באַוויליקט שוין די "פאַטריאַ" צו שלינגען...
דערווייל איז זי דעם קעניג ווידערשפעניק.
זיין צאַרן ברענט. איז דאָ אַזאַ מין שפּאַסער?
ער גיט אַ הייב פֿון מיטן ים אַ סקאַלע.
אַ וואַלקנבראַך. אַ ליאַלקע שווימט אין וואַסער.

סוצקעווערס וועלט איז אַ סך מאַל אַזאַ בראשיתדיקע וועלט פֿון
שיינקייט, וואָס איז גאַנץ אַנדערש פֿון דער וואָס מיר קענען זי
פֿון אונדזער ייִדישער גאַס. עס איז ניט די לאַנדשאַפֿט, וואָס
אונדזערע מאַלער און פּאַעטן האָבן אַזוי באַזינגען און זי איז
געוואָרן אַזוי נאַענט צו אונדזער געמיט. סוצקעווערס פּייאַזש
איז צו מאַל פֿרעמדלעך, אָבער ער איז אַזאַ וואָס איז בכוח
מיטצורייסן דעם פּאַעזיע־ליבהאַבער אין אַלע שפּראַכן מיט דער
וואַרהייט פֿון זיין דיכטערישער זעונג און מיט דעם שוונג און
מיט דער רענעסאַנסישער גבֿורה פֿון זיין מיטאַלאָגישער בילד־
לעכקייט.

ה. לייזיק — דער מאַראַליש־צעברויזטער אין זיין באַנעם און אין
זיין געשטאַלטיקונג פֿון דער "דרויסנדיקער רעאַליטעט" און דער
מאַן מיט דער משיח־וויזיע פֿון אַחרית הימים, א. סוצקעווער —
דער שיינקייט־באַרוישטער אין זיין "פּויגלדיקן טראַג / איבער
מענטשן, וועלדער, פֿעלדזן, תּהומען — / צו דעם נייַעם, יום־
טובֿדיקן טאַג" וואָס וועט קומען, ווייל:

אַן איינציק בלעטל, אויב ס'איז גרין און אמת
קאַן איבערלעבן צאַרנדיקן מבול.

צוויי גרונט־פֿאַרשיידענע פּאַעטישע געמיטער, הגם מיט דעם איין
און דעם זעלביקן גלויבן אין דעם "נייעם יום־טובֿדיקן טאַג" און —
צוויי היפּוכדיקע פּאַעטישע סטילן, כ'מיין, צוויי פּונקט פֿאַרקערטע
איינשטעלן צו וואָרט און צו אימאַזש.
לייוויקס באַזינג צום וואָרט איז אַ נזירותדיקע, אַ מאַראַליש־
קריטישע. פֿאַר סוצקעווערן איז יעדעס וואָרט אַ פּלה, וואָס גייט
צו דער חופּה.

לייוויק איז דער אַנטבליזער פֿונעם ייִדישן וואָרט. ער געטרויט
ניט דעם וואָרט. ער איז זיין גרויס־אינקוויזיטאָר:

כ'ריס פֿון ווערטער זיבן פֿעלן,
שאלעכצן איך שייל און שייל,
ביז עס גיט אַ לויכט אין העלן
ס'טיפֿע קערן אָפֿן, הויל.

סוצקעווער איז, פֿאַרקערט, דער איינהיילער פֿונעם ייִדיש־וואָרט.
יעדעס וואָרט ווערט בני אים אַן אַרקעסטער פֿון קלאַנגען און אַ קאַמ־
פֿאַזיציע פֿון פֿאַרבן. סוצקעווער איז דער גרויסער ווירטואַן
פֿונעם ייִדיש־וואָרט :

פֿון וואָנען האָט געשעפט אַזוי פֿיל גינגאַלד
רעמבראַנדט ? און טיציאַן, ראַפֿאַעל, וועלאַסקעס —
ווי קומט צו זיי אַזאַ רובינגאַלד, גרינגאַלד,
אַזוינע פֿרויען, קעניגלעכע מאַסקעס ?
איך וועל דיר ווייזן זייערע מאַדעלן :
דאָס זענען צפֿתער וואַלקנס, מיטן זונאוויפֿגאַנג זיי קוועלן !

דער אמת איז, אַז ניט נאָר די צפֿתער וואַלקנס, נאָר אַלץ וואָס
סוצקעווער באַגעגנט אויף זיין וועג האָט ער דעם פּוח פֿאַעטיש
אַזוי צו געשטאַלטיקן —

פֿדי די שיינקייט זאָל באַשטענדיק בליען.

און עס זאָל זיין :

— — — דו זעסט אַזאַ דאָ

מוזיי, וואָס בלויז דו קענסט אים זען אין לוור און אין פֿראַדאַ.

ווען פֿרץ הירשביין דערציילט אין זיין בוך "קינדער־יאָרן" (איינס
פֿון הירשביינס געציילטע ווערק מיט אַ געדויערדיקן ליטעראַרישן
ווערט) וועגן זיין זיידן וואָס האָט געהאַט רויטע, געלע, בלאַע
און ראַבע ניגונים, האָב איך דערפֿילט דעם טיפֿן אמת פֿון די
מעלאַדיעס וואָס דער אַלטער מילנער האָט זיי דערקענט לויט
זייערע קאַלירן. אַבער דעם צונויפֿשטעל פֿון ניגון און פֿאַרב
אויף דער קינסטלערישער וואָר האָב איך ערשט דערזען אין
סוצקעווערס לידער. די ווייטערדיקע שורות פֿון דעם דיכטערס
פֿאַעמע "גייטיקע ערד" זענען בלויז איינער פֿון די אַן אַ שיעור
שיינע מוסטערן פֿון דער סימפֿאָניע פֿון קלאַנג, פֿאַרב און ריח
אין זיינע פֿאַעטישע רייד און בילדער :

אָקאַציע, ביסט אַ פֿידל־ריח, אָדער
 ס'גערוד פֿון ערשטן קוש. איך ווער משוגע
 ביים בשמים־רעגן אָונטצייט אין אָדר.
 ס'ווערט יעדער צווייג אַ פֿאַרביקע פּאַפּוגע,
 וואָס אונדזער האַר האָט אויסגעלערנט ריידן
 זיין קדמון־לשון: מענטע־קלאַנגען, מירע
 און אינגבער־גראַמען; אַז דער טעם גן־עדן
 צעשפּאַרט מיט זיינע מוסקלען אי מײַן דירה
 און אי מײַן ברוסט. און אַלץ וואָס איז געוועזן
 דערשפיר איך אין די בלוט־באַשפּריצטע בלו־ענדיקע בעזן.

די ווערטער, די אימאַזשן און די גראַמען זענען דאָ צונויפֿבאַהעפֿט
 דורך קלאַנג, ריח און פֿאַרב. פֿידל־ריח, מענטע־קלאַנגען, מירע און
 אינגבער־גראַמען — איז געמאַלט אַ שענערע, אַ מער באַרוישנדיקע
 חתונה פֿון ייִדיש־לשון, ווי עס האָט דאָס אויפֿגעשפּילט דער ווירטואַז
 איבער ווירטואַזן אַ. סוצקעווער?

ווי אין די פֿריערדיקע לידערביכער זענען אויך אין סוצקעווערס
 פּאַעמע "גניסטיקע ערד" פֿאַראַן אַ שלל מיט יענע גוטע גראַמען
 וואָס זייער זיווג איז אַן אַרגאַנישער על־פי געדאַנק און געפֿיל.
 איך וועל דערמאַנען בלויז דרײַ: דעם זעערישן פּיטן, וואָס איז זיך
 על פי גראַם משדך מיט געדיכטע צײַטן; די בלויקייט, וואָס קומט
 צוריק אַשיק בלייכער און פֿאַרשפּריצט אויף די הענט בלויז אַ זכר
 און די דיגרעסיע, וואָס האָט זיך אין דעם דיכטערס סטראַפֿן גראַמיש
 באַגעגנט מיט בֿפֿרהסיא.

איך ברענג בלויז דרײַ מוסטערן, וואָס זענען אמתע חידושים הגם
 זיי פֿאַרחידושן אונדז שוין מער ניט אין סוצקעווערס גראַמען־
 ריכקייט.

אַבער איבערגעבן וויל איך ווי אַזוי סוצקעווער מאַלט אַפּ, זינגט
 אויס דעם מיזוג־גלויות מיט דער הילף פֿון אַזעלכע פּרימיטיווע
 אינסטרומענטן ווי די באַזונדערע בגדים פֿון יעדן שבֿט:

אַ פּוילישער שינעל געפֿינט אַ לשון
 מיט פּאַפעליאַטן בעסאַראַבער שפּענצער.
 אַ טוֹפֿליע זינגט צו ליטווישע קאַלאַשן.
 און ווי אַ פּאַווע טראַגט אַ ווינער טענצער
 זיין פעלערינע. ספּאַדיקעס און היטלען
 באַקומען ערשט אין רעגן זייער מראה.

פידושאַקן, מאַרינאַרקעס, בלויע קיטלען,
 דערציילן וועגן רייסן און בוכאַרע.
 אַ בורנעס מיט אַ גאַליציאַנער טיזליק
 פֿאַרמעסטן זיך אין ייִחוס: ווער איז קאַרליק, ווער איז ריזליק?
 קיינער פֿון די שַבֿטים איז ניט קיין קאַרליק און אַלע ווערן זיי
 ריזליק אין דעם שטראַם פֿון סוצקעווערס וואַרט־עשירות און שפּראַך־
 ווירטואַזיטעט.
 וועגן דעם גריכישן פּאַעט פינדאַר ווערט דערציילט, אַז ער האָט
 מיט זײַן ליד אַפּגעראַטעוועט די שטאַט ספּאַרטאַ פֿון אירע באַלע־
 גערער. אונדזער ייִדיש־פּאַעט אַבֿרהם סוצקעווער קען ווי פינדאַר
 דעם פּוח פֿון ליד און גלייבט אין אים. ער זינגט:
 אויב דו וועסט מיך באַשיצן פֿון די חיות,
 באַצאַלן וועל איך דיר מיט גרויסע לידער
 ביים פרמל, ביים געזאַלבטן הר־הבית,
 אַז יעדער שטיין וועט שפּרינגען ווי אַ ווידער.
 סוצקעווערס לוינ און סוצקעווערס זכות איז וואָס ער איז באַרעכ־
 טיקט צו די דאָזיקע שורות און מאַכט אונדז גלייבן אין זיי.

פִּירְקָאֲנְטִיקָע
אוֹתִיּוֹת אֹן מוֹפְתִים

מיין האַרץ איז דורכויס מיט סוצקעווערן ווען ער בעט זיך אין אַ ליד פֿון זיין בוך "פֿירקאָנטיקע אותיות און מופֿתים": "דערצייל מיר ניט פֿון גוטע דייטשן, ס'קערט פֿון דעם די גאל". פֿון דעסטוועגן איז זיכער מותר צו ציטירן דעם גרויסן דיכטער געטע, וואָס איז ניט געווען קיין מיטציטלער פֿון די דייטשע אוישוויץ־אויפֿטערס און געהערט אין איינעם מיט זיין בן־דור קאָנט און מיט שאַפֿענ־הוייער און גוטשע פֿון אַ דור נאָך אים צו דער וועלטס גייסטיקע גדולים. און וואָס שייך געטע און שאַפֿענהוייער און צום טייל אויך גיטשע, האָבן זיי געהאַט אַ בפֿירושן ווידערווילן צו דייטשער פֿאַלקשיקייט און צום דייטשן נאַציאָנאַליזם.

פֿון געטען שטאַמט דאָס געפֿליגלטע וואָרט, אַז קונסט איז דעם מענטשנס נאַטור; די נאַטור איז גאַטס קונסט. דער צד־השוה צווישן גאַטס נאַטור און דעם מענטשנס קונסט איז, דאַכט זיך, דער ביינאַנד פֿון אַכזריות און שיינקייט. די נאַטור איז אַמאַראַליש און דאָס גרויזאַמע אין איר אַמאַראַלישקייט איז וואָס זי פֿאַרכאַפט מיט איר שיינקייט.

און פֿאַר וועמען איז באַשאַפֿן געוואָרן די שיינקייט וואָס איז ווי אַ פֿרוכת פֿאַר דער אוממאַראַלישקייט פֿון דער נאַטור? קיינער נעמט ניט אויף, ווי דער דיכטער, די דאָזיקע שיינקייט, קיינער איז ניט באַרעכטיקט מער צו דעם זעלבסט־קאַנצענטרירטן זאַג: פֿאַר מיר איז באַשאַפֿן געוואָרן די שיינקייט.

אַט איז די דערפֿאַרונג "ווען דער טיף איז אַרויס פֿון די ברעגן": דער פֿאַעט סוצקעווער דערציילט אין זיין ליד אונטער דעם דער־מאַנטן נאָמען וועגן אַזאַ איבערלעבעניש אי קינדוויז און אי דערוואַקסענערהייט. אַוודאי איז פֿאַרבליבן אין דיכטערס געמיט דער פֿחד פֿון אַ דעמב וואָס איז געשווומען איבער די וואַסערן "אין געשטאַלט פֿון אַ לייב נאָך אַן איבערגעציטערטער הינד", אַבער מער נאָך האָט דער פֿאַעט פֿאַרצייכנט אין זיך קינדוויז דאָס אויסטערלישע שפּילצניגבילד אין דעם געוויסער:

צוליב מיר איז געשוואמען אַ שטרויענער דאָך,
מיט אַ האָן אויבן־אָן אויפֿן שטרויענעם טראָן,
און זײַן קוקעריקו און זײַן גאַנצער פֿאַסאָן —
עלעהיי אַ ציגינער.

און דערוואַקסענערהייט האָט זיך אָפּגעמערקט אין דיכטערס זכרון
און געמיט אַ בילד פֿון, וואָלט איך געזאָגט, קאַטאַסטראָפֿישער
שיינקייט:

ס'איז געשוואמען, ווי אונטערגעשאַסן, אַ פּיאַנע,
און אויף איר האָט געכליפעט שאַפּען, ווי אַ רעגן,
ווען דער טײַך איז אַרויס פֿון די ברעגן!

די ציטירטע שורות זענען לעבן צענדליקער און אפֿשר הונדערטער
אַנדערע שורות אין דעם בוך אַ מוסטער פֿון סוצקעווערס פּאַעטישע
אימאַזשן און בילדער. עס הויערט איבער סוצקעווערס "פֿירקאַנטיקע
אותיות" די שיינקייט פֿון מופֿת. עס זיצט דער דיכטער בני זײַן
שרײַבוואַרשטאַט און לעבט איבער ווונדער־איבער־ווונדער מיט
זײַנע ייִדישע אותיות. נאָר מיט זײַנע ווערטער פֿילט ער זיך זיכער
און זײַנע ווערטער מוזן באַווייזן מופֿתים מיט זייער קלאַנג און
פֿאַרב.

אַ קינסטלער ביסטו? שפּיל אויף שטיינער, ניט אויף
קיין קלאַוישן —

לאַזט דער פּאַעט רעדן צו זיך דעם מאַעסטראַ, און דער ווונדער
איז געשען: "געשפּילט האָב איך אין יענער נאַכט אויף שטיינער".
ניט אומזיסט ווערן אין סוצקעווערס לידער אַזוי אָפֿט דערמאַנט
גאונים פֿון מוזיק און פֿון מאַלעריי: שאַפּען, רעמבראַנדט, וואַן
גאַג און שאַגאַל, און ניט אומזיסט ווערט באַזונגען אַ זעקס־
יעריקער פֿידלער וואָס איז אַ האַר מיט זײַן אינסטרומענט און
"דערוועג זיך ניט זײַן וועג צו צוימען, פענטן"; און ניט אומזיסט
חלומט דער פּאַעט אין "ערבֿ טאַג", אַז:

ס'וועט באַלד אַ סטראַדיוואַריוס אין זײַן אורמאַדעל, און אַלט
פּמעט ווי דער וואָס האָט אים אויסגעטרוימט אין זײַן געשטאַלט,
אַ שפּיל טאַן מיט אַזאַ מתיקות, אַז די זון די שווערע
פֿאַרלירן וועט איר וואַג
און ווערן טאַג.

און זי אַליין וועט קומען, זי — די זון — צו דער פרעמיערע.

סוצקעווערס פּאָעטישע שורות לייענען זיך אָפֿט ווי צייכנס צו אַ מוזיקאַלישער קאָמפּאָזיציע און זיי זענען, אפֿשר נאָך עפֿטער, דער ווירטואַזער געמיש פֿון פֿאַרבן צו אַ דעפֿיניטיוון אויטאָפֿאַר־טרעט, דעם אויטאָפֿאַרטערט פֿונעם קינסטלער, וואָס זוכט מיט זײַן פענדזל "אויסצוהאַלטן בײַ דער אייביקייט עקזאַמען. / און האָט ער טאַקע אויסגעהאַלטן — איז ניט קלאָר דאָס בילד"...

קיין בעסערע אויטאָכאַראַקטעריסטיק פֿון דעם פּאָעט אַבֿרהם סוצקעווער איז גאָר ניט געמאַלט. ניט תמיד איז דאָס בילד קלאָר, אָבער אַלע מאָל איז דאָס ליד אַן אויסגעהאַלטענער עקזאַמען בײַ דער אייביקייט. מען הערט זיך אײַן אין די קלאַנגען פֿון סוצקעווערס ליד, מען קוקט זיך אײַן אין די פֿאַרבן פֿון זײַנע ווערטער און ניט די קלאַרקייט צי אומקלאַרקייט פֿון בילד איז דאָ וויכטיק. וויכטיק איז די איבערלעבעניש, אַז מען שטייט אין אַנגעזיכט פֿון אַ דיכטער וואָס האָט אויסגעהאַלטן מיט זײַנע ווערטער אַן אייביקייט־עקזאַמען און זיי, די ווערטער, ווי סוצקע־ווער זאָגט עס אַזוי אימהדיק־שיין אין זײַן ליד "איך לייג אַליין זיך ווערטער", וועלן זײַן זײַנע דורותדיקע אַזפּרה־מאַכער און "זייער זײַן זאָל אַלעמען געהערן".

דער אמתער פּאָעט איז קיין מאָל ניט קיין עקסצענטריקער. ער ברענגט ניט אַרויס געפֿילן, צו וועלכע דער לייענער קאָן ניט זײַן קיין שותף, אָבער ער, דער אמתער און עכטער דיכטער, מאַכט קלאָר זײַנע געפֿילן אַפֿילו דעמאַלט ווען זײַן וואָרט און זײַן זענוג איז אומקלאָר. איז דען דער באַשאַף קלאָר און פֿאַרשטענד־לעך? איז דען דאָס קלאַרע און פֿאַרשטענדלעכע בילד, די מוזיק־קאַלישע קאָמפּאָזיציע און דאָס ליד אין תּוך פֿאַרשטענדלעך? דאָס סאַמע קלאַרסטע און פֿאַרשטענדלעכסטע אין זיי איז דער אַטעם פֿון באַשעפֿער.

אין די ציקלען לידער באַזאַמענט "בנים פֿייער־שפיגל" און צו מייסט אויך אין די אַפּטיילונגען "סיגנאַלן" און "וועלט צוקאַפּנס" זעען מיר דעם דיכטער אין זײַן אַרבעטשטוב מיט זײַן שאַפֿונגס־געצײג אין האַנט און עס אַנטפלעקט זיך פֿאַר אונדז אַ קינסט־לערישער ספעקטאַקל פֿון ציוניפֿבאַהעפֿטן וואָרטקאָלירן און פֿון ציוניפֿשפֿילן וואָרטמוזיק צו אַ סימפּאָניע פֿון קלאַנג און פֿאַרב, וואָס האָט ניט קיין אַנדערע צילן ווי נאָר די דאָזיקע הויכע קונסט־דערגרייכונגען אַליין.

דער קינסטלער טוט תּפֿילה:

שענק מיר ווערטער וואָס געשאַנקען האָסטו זיי ניט קיינעם,
ווערטער ניט פֿון דאַנען, דיִן־געאַדערטע קול־דממהס.
קענען זאָל איך שמועסן מיט מיניע טויטע שכנים,
ס'זאָלן זיך צונויפֿשווינגן ווי ליפֿ צו ליפֿ — נשמות.

און מען מוז מודה זיין אַז דער, וואָס לעבט אייביק און האָט
דעם פּוּח צו באַוויליקן אַזאַ קינסטלערישע גאַב, האָט אַרויסגעוויזן
זיין גנאָד צום דיכטער. אַבֿרהם סוצקעווער רעדט פּאַעטיש מיט
אַ קול, וואָס קיינעם איז עס ניט געשאַנקען אַחוץ אים, נאָר
אים. ער איז אין דעם פּרט אייבער פֿון די געציילטע ייִדיש־
דיכטערס.

אין דער אָפּטיילונג "זכר לגעטאָ" איז דער קינסטלער דער דיכטער
פֿון דריטן חורבן.

דער באַזינגער פֿון "געהיימטשאַט", דער לירישער דערמאַנער פֿון
דער "לעזערין מירע" און דער געשטאַלטיקער פֿונעם דיאַלאָג צווישן
טאַטן מיט זיין אייגן טעכטערל מכוח אירע ליאַלקעס אין דעם ליד
"שפּילצינג", האָט אין "זכר לגעטאָ" נאָך אַ חורבן־ליד, וואָס וועט
ווי די פֿריער דערמאַנטע גיין איבער דורות און דורכנעמען יונג
און אַלט מיט דעם ווינד־און־וויי פֿון יענע טעג, ווען זייערע זיידעס
זענען געזעסן ביי די שוועלן פֿון היטלערס גאַזאווונס, געשקלאַפֿט,
געוויינט און — אומגעקומען.

דעם "איכה ישׁבה" פֿון יענער צייט פֿאַרמולירט דער דיכטער
סוצקעווער אין דרזי פֿערזן וואָס זענען אי בילדעריש אויפֿטרייסלענ־
דיק, אי צימצומדיק אין ווערטער און אי זיי שעפֿן אויס דעם ווייטיק
און די איינזאַמקייט פֿון די געפֿיניקטע :

אַ פֿאַלק, צונויפֿגעשפּיליעט אין וויסהאַריקער בהלה
מיט זיכער־נאָדלען געטלעכע פֿון שרעק! און דער באַשאַפֿ
באַהאַלט זיך אין די שמוצקאַנאַלן פֿינצטערע ווי סמאַלע.

איך לייען און איך באַווונדער די פרעציזע קנאַפּקייט פֿון דעם
געמעל. גאַרניט איז ניט אויסגעלאָזן און אַלץ איז געזאַגט געוואָרן
אין דעם בילד. די בהלה איז וויסהאַריק ווייל זי האָט אויפֿגעשראַקן
פֿון זייער ביסל מנוחה די זקנים, און זי איז וויסהאַריק ווייל די
שוואַרצע האָר פֿון די יונגע זענען איבער־נאַכט ווייס געוואָרן פֿאַר
פּחד. דאָס פֿאַלק אין דער בהלה איז צונויפֿגעשפּיליעט מיט די זיכער־
נאָדלען פֿון גלויבן. דאָס זענען זיכער־נאָדלען פֿון שרעק. גלויבן

איז צו ווייניק באווארעניש אין אזא בהלה און נאך ווייניקער באווארעניש זענען די זיכער-נאדלען געטלעכע, ווען די שרעק שפילעט זיי אריין אין געמיט.

און דער באשאף וואס באהאלט זיך אין שמוצקאנאלן פֿינצטערע ווי סמאלע, זענען ניט נאר די געיאגטע וואס אנטרינען און באהאלטן זיך דארט אויס פֿארן יאָגער, נאר נאָך פֿינצטערער זענען די שמוצקאנאלן פֿון אַכזריות און גלייכגילטיקייט, מיט וועלכער דאָס פֿאלק אין דרויסן, די צוקוקערס מיט צופֿרידנקייט און מיט מורא, באַהאלטן זיך אויס אין דעם שמוץ פֿון זייער געוויסנלאַזיקייט.

איך האָב ציטירט די דרײַ סך־הכלדיקע שורות פֿון סוצקעווערס "איכה ישׁבה" ווייל זיי זענען דער פרעליוד צו דער אויסנעמעלעך־אויפֿשוידערנדיקער און — אויסנעמעלעך שיינער עלעגיע "היינט איז יאָרצייט" (אויך דער אַריגינעלער "איכה ישׁבה" פֿון דעם נביא ירמיה איז געמאַכט מיט דער גאַנצער פּראָסאַדישער זאָרגעוור־דיקייט, פֿאַר דעם ריטעם, פֿאַר דער בילדערישקייט פֿון די דעטאַלן און פֿאַר דער קאָנסטרוקציע פֿון דער פּאַעמע).

די דעטאַלן, וואָס דער דיכטער רעכנט אויס און פֿאַרצייכנט היינט דעם יאָרצייט נאָך זיי, זענען אַ קאָמפּאָזיציע פֿון וויכטיקע און, עס קאָן זיך דאַכטן, אומוויכטיקע פרטים, אָבער אַלע שטעלן זיי צונויף די אַטמאָספֿערע פֿון דער צייט, דאָס לעבעדיקע לעבן פֿון די יידן אין יענער צייט און אַלץ וואָס דער צורר האָט דעמאָלט אומגעבראַכט און צעשטערט. אַלע דעטאַלן וואָס דער דיכטער דערמאָנט זענען אנגעלאָדן מיט סימבאָליק:

היינט איז יאָרצייט נאָכן שמייכל איבער וואַלד און פּליין,
יעדער האָט היינט יאָרצייט נאָך זיין שוועל, נאָך זיך אַליין.

היינט איז יאָרצייט נאָכן רעגן ניינצן פֿערציק דרײַ,
נאָכן לעצטן קאַרשנבוים און שוועלבעלע דערבײַ.

היינט איז יאָרצייט נאָך מיין צייט, פֿאַרפֿרוירן אין פּאַנאַר,
היינט איז יאָרצייט נאָך מיין מאַמעס געלן סאַמאָואַר.

נאָכן שניי, פֿון מינע ווייסלען אויסגעשנייט, בשעת
איך האָב צוגעדעקט מיט אים דעם קבֿר פֿון מיין גאַס.

היינט איז יאָרצייט נאָך די צוויי מלאכים בײַ מיין בעט,
היינט איז יאָרצייט נאָכן צפֿון־שטערן ערגעץ העט.

יאָרצײט נאָכן שפּיגל מיטן בלויען טײַך אין ראָם
ווי עס באַדן זיך די ליכט און שאַטנס פֿון מיין שטאַם.

הײַנט איז יאָרצײט נאָך אַ שבת, רײן ווי אַ בריליאַנט,
הײַנט איז יאָרצײט נאָך דער פֿידל אין מיין חֲבֵרס האַנט.

הײַנט איר יאָרצײט נאָך אַ לײב אין פֿריידיקן אַנטבלויז,
הײַנט איז יאָרצײט נאָך דער לעצטער יאָרצײטליכט אין קלויז.

אַלע סימבאָליזירן זיי די לאַנדשאַפֿט, דעם שטייגער־לעבן, דעם
דיכטערס ביאָגראַפֿיע און דעם דיכטערס חֲבֵרשאַפֿטן.
און אַלע דעטאַלן ווערן אָפּגעשלאָסן און אַרומגערינגלט מיט
אַ טיפֿן זיפֿץ אין דער ערשטער און אין דער לעצטער סטראַפֿע
פֿון דער עלעגיע. ווי בני יציאת מצרים ווייסן מיר אויך בני
חורבן פֿון דער ייִדישער אייראָפּע בלויז דעם "פּחצות" פֿון דעם
אומקום פֿון אונדזערע קדושים. דער דיכטער האָט דעם פּוּח און די
וויזיע פֿון דעם פינקטלעכן "בּחצות".

אל־נקמות, הײַנט איז יאָרצײט, יאָרצײט. הײַנט. אַצינד —
ווען גערופֿן האָט צו דיר אַן ערשט געבוירן קינד.

יעדער ערשטער געשריי פֿון אַ נײַ־געבוירן ייִדיש קינד וואָס איז
דער אַנזאָג פֿון פֿאַלקישן אויפֿקום איז אויך דער טאָג, די שעה, די
רגע פֿון דעם יאָרצײט נאָך אונדזערע זעקס מיליאָן קדושים.
אין דעם לעצטן פֿערוז פֿון דער עלעגיע הערט מען ממש דעם
קרעכץ און מען זעט די ציטערדיקע האַנט וואָס צינדט אָן די
יאָרצײטליכט:

אוי, נאָך אַלע וויגלידער פֿון אונדזער עיר־ואם!

אַט די איינע לעצטע שורה פֿון דעם געקלאָג קאַנצענטרירט אין
איר יאָרצײט־פֿלאַם אי דעם ביאָלאָגישן און אי דעם גײַסטיקן
חורבן פֿון ווילנע: די קינדער אומגעקומען, די וויגלידער פֿאַר־
שטומט און אונטערגעאַנגען די עיר־ואם, וואָס איז געווען דער
צענטער פֿון ייִדישער לערנונג און פֿון ייִדיש־געזעלשאַפֿטלעכע
אידעאַלן.

איך בין ווייט ניט זיכער צי מיין אַנאַליטישער פּירוש העלפֿט
סוגעסטירן די שוידערלעכע שיינקייט פֿון דער "הײַנט איז יאָרצײט־"

עלעגיע, איך זאָג שוידערלעכע שיינקייט און דערביי נעמט דער שוידער פֿון די דערמאָנטע געשעענישן אַפֿילו ניט איין מאָל קיין הויכן טאָן. אַלץ ווערט געזאָגט בלחש, דממהדקהדיק מיט אַ שאַפענישן כליפּ איבער דער פּיאַנע, "ווען דער טינד איז אַרויס פֿון די ברעגן".

אין טאָג פֿון יאַרצייט, אין יעדן היינט וואָס איז אַ יאַרצייט, קומען אויף דערמאָנונגען ("מאַרשירן דורך דער גיהנום-גאַס פֿון מיין זכרון" — זאָגט סוצקעווער אין זיין ליד "אין בלויע העמדער"), אימהדיקע בילדער זענען דאָס:

צעווישן בלאַנדע ביקסן און זיך צלמדיקע גויים —
אַזוי מאַרשירן יאַרן, יאַרן, יאַרן,
פֿון דולהויז צו דער געטאָ קראַנקע יידן, משוגעים.

און אָט איז אַ מענטשל אין שפיטאַל "ווי טויזנט פֿאַרשאַלטענע יאַר וואַלט ביז איצטער געלעגן אין תּפֿיסה", און אָט אַ לאַדזשער בדיחן אין שענק "יורדי היים" אין אַלטיִפֿו וואָס פֿאַר וועמען זאָל ער שפּילן זיין בדיחנות אַז "טויטע ריידן יידיש און די לעבעדיקע — ניין", און דער פֿאַקט "אויף מאַרגן נאָך אַ נאַכט אין יפֿו" וואָס דערציילט דאָס אומגלייבלעכע אָבער וואַרע אַז דער און דער איז פּלוצעם ניטאָ.

סאַראַ שפּיל און שגעון
צו באַשאַפֿן אַזוי פֿיל ניטאַען.

(אויב צוויי ווערטער האָבן זיך אַ מאָל אין די ממעמקים אָנגעקערט על פי גראַם איז דאָס זיכער שגעון מיט ניטאַען).
איך האָב פֿונעם דיכטערס גיהנום־דערמאָנונגען אין די לידער־ציקלען "זכר לגעטאָ" און "אַלטיִפֿו אין רעגן" געבראַכט בלויז די עטלעכע דערמאָנונגען סוצקעווערס, ווייל אין זיי קומט צום אויסדרוק צונויפֿגעטוליעטקייט מיט יידן און מען פֿילט די טיפֿע איבערלעבעניש פֿון זיין "יידנפֿרייד אין צער". אין תנך — ספֿר זכריה (ט, ט) ווערט איבערגעגעבן די וויזיע פֿון משיחן "אַן אַרעמאָן און רייט אויף אַן אייזל" (הוא עני ורוכב על חמור). אין סוצקעווערס זענונג פֿון די קראַנקע יידן משוגעים וואָס גייען אין בלויע העמדער פֿון דולהויז צו דער געטאָ, מאַרשירט "אויך משיח אונדזער האַר, / אין זעלבן העמד וואָס אַלע, בלוי ווי די וויליע".

איך מוז זאָגן אַז איצט נאָכדעם ווי:

דער שמייכל פֿון מינדאָנעק פּאַלט

אויף חתונות און בריתן.

— —

אין קנייטשן פֿון דיין ברויט־און־זאַלץ,

געזאַלצענעם געוויסן —

אַפעלירט צום ייִדישן געמיט מער די משיח־זעונג פֿון דעם דיכטער

אַבֿרהם סוצקעווער ווי די וויזיע פֿון זכריה, דעם זון פֿון ברכיה,

דעם זון פֿון עדו, דעם נביא.

געהיינזשטאַט

אַזוי האָט אָן אַנדער מין כּוח, אומענדיק,
מיט עקל-געשטאַנק זיך געראַנגלט, געוואָרגן,
צום סוף מיט געוואָלד אים פֿאַרביטן אויף שטענדיק
אויף ריח פֿון היישניט אין פֿרישן פֿרימאָרגן.

דער אַנדער מין כּוח, וואָס וועגן אים דערציילט אַבֿרהם סוצקעווער
אין זײַן העראַיִשן מאַרטירער־עפֿאַס "געהיימשטאָט", באַשטייט אין
דעם וואָס דער דיכטער סוצקעווער האָט די קראַפֿט צו פֿאַרוואַנדלען
נאַטוראַליסטיש־גראַבע ווירקלעכקייט אין סובלימער עסטעטישער
מיסטעריע.

ווען משה לייב האַלפּערן, וואָס געהערט אין איינעם מיט אַבֿרהם
סוצקעווערן צו דעם ווייניקער ווי אַ מנין גרויסע דיכטערס, וואָס
מאַמע־יִדיש האָט אַרויסגעבראַכט אין אַלע דורות פֿון איר שעפֿע־
רישקייט, נעמט אָפּווישן די ווירקלעכקייט מיט זײַן פֿאַנטאַזיע, איז
ער זיך באַוווסט אַז ער טוט, אַזוי צו זאָגן, אַ קאַפּריזונע־פּאַעטיש
שטיקל אַרבעט בלויז פֿאַר זיך אַליין. ער ווייס, אַז ער האָט די
רעאַליטעט מיט זײַן טרוים ניט געביטן און אַוודאי ניט באַזיגט.
פֿאַרקערט: עס איז דעם דיכטער משה לייב קלאַר, אַז דער זיגער
וועט זײַן ניט זײַן דמיון, נאָר די ווירקלעכקייט און ער שרייבט
שוין פֿון לכתחילה אַן עלעגיע אויף דעם "שלימזליקן פֿאַרל": דער
דיכטער און זײַן טרוים:

דאָס איז דער תּכשיט משה לייב,
וואָס וועט אַ מאַל דערפֿירן
בעת ער וועט פֿון פֿרילינגצווייט
און בלומען פֿאַנטאַזירן;

דער דיכטער אַבֿרהם סוצקעווער האָט גאָר אָן אַנדערן מין כּוח. זײַן
בענקשאַפֿט און זײַן טרוים זענען ניט פֿאַרצווייפֿלט און אַפֿילו ניט
סעפּטיש און — ממילא ווייט פֿון עלעגיע.

און האָב איך געבענקט נאָכן סיריוס און וועגאַ —
איז האָט זיי מיין בענקשאַפֿט געבראַכט. אין אַ רגע.

די בענקשאַפֿט איז אין דער פּאַעמע וועגן די ווילנער קאַנאַלן, וווּ עס האָט זיך אויסבאַהאַלטן דער דיכטער אין דער מיט פֿון זײַן "פֿאַלק זאַלבע צענט", געוואָרן ווירקלעכקייט־שעפֿעריש. עס איז אַ פּאַעטישע ווירקלעכקייט באַלויכטן מיט דער העלקייט פֿונעם ווייסן שטערן סיריוס און מיט דעם ליכט פֿון דעם גרויסן שטערן וועגאַ, וואָס איז באַשטענדיקער און זיכערער ווי די רעאַליטעט פֿון דער קאַנאַל־פֿינצטערניש, וואָס הויערט הינטער דער ליכטיקייט פֿון סוצקעווערס העראַזשן עפּאָס.
פֿאַליע, דער קאַמאַנדיר פֿונעם "פֿאַלק זאַלבע צענט" האָט געשווירן, אַז ער וועט די "געהיימשטאַט" באַזאָרגן מיט עלעקטרע און —

אַ דראַט פֿרוווט ער ציען אַהער צו פֿון קאַבל
און ליכטיק זאָל זײַן אונטער נעסט פֿון מחבל!

איז פֿאַליעס אויפֿטו אַוודאי צו באַווונדערן. עס איז אים געראַטן דורכצורײַסן מיט דעם ליכט פֿון עלעקטרע דעם הושך־מצרים און צו שאַפֿן אַ ביסל באַוועגונגס־מעגלעכקייט פֿאַר די ווינערס אין דער פֿינצטערניש פֿון די ווילנער קאַנאַלן.
אַבער ווער קאַן אויפֿהערן צו שטוינען איבער דעם דיכטער און איבער זײַן קינסטלערישן פּוּח צו פֿאַרוואַנדלען די גיהנום־ווירקלעכקייט, די ווירקלעכקייט פֿון פֿיזיש און זעליש צעטראַטענע מענטשן, וואָס לעבן ווי די מיזן אין אונטערערדישע לעכער, אין אַ העראַזשער לעגענדע, אין אַ ווונדער־מעשהלע פֿון ליכט, מוזיק און שיינקייט? ווען איך זאָג, אַז "געהיימשטאַט" איז אונטער סוצקעווערס פֿען געוואָרן אַ העראַזשע לעגענדע, האָב איך ניט אין זײַנען דעם העלדיש־פּאַסיוון ווידערשטאַנד פֿון לעבן, וואָס עס ווייזט אַרויס דאָס "פֿאַלק זאַלבע צענט" און אויך ניט, און אַפֿילו ניט, פֿאַליעס און דבֿורלס העלדיש־פּאַרטיזאַנישע עסקורסיעס פֿון דעם תּהום אַרויס אויפֿצו־רײַסן דײַטשישע אַמוניציע־טראַנספּאָרטן. מיט דער באַצײכענונג העראַזשע לעגענדע און ווונדער־מעשהלע וויל איך פֿאַר אַלעמען אונטערשטריכן און אַרויסהייבן די ליכטיקע פּאַעטישע אימאַזשן, די נאַטורבילדער און די מוזיקאַלישע מיסטעריעס, וואָס לויכטן אַרויס פֿונעם דיכטערס געמיט און הילן אײַן די גיהנומדיקע "געהיימשטאַט" אין אַן אַטעם־פֿאַרכאַפּנדיקער, איך וואַלט געזאָגט, אין אַ דעמאַנישער שיינקייט.

עס איז באמת ניט קיין חידוש, וואָס דער באַשעפֿער האָט זיין
אייגענעם גיהנום אויף דער ערד ניט דערקענט און ניט געגלייבט
אין זיין ווירקלעכקייט, ווען דער דיכטער האָט נאָך דער באַפֿרייונג
"געפֿונען זיין בינטל דערשראָקענע גראַמען" און —

ביי נאַכט עס געלייענט דעם גאָט פֿון די אַבֿות,
נאָר גאָט האָט געמיינט ס'איז ניט מער ווי אַ מעשה,
געקנייטשט פֿון דער הייך מיט די שטערן די ווייסע.

אויף צו באַרעכטיקן פֿאַר וואָס גאָט אַליין האָט ניט דערקענט דעם
גיהנום אין די ווילנער קאַנאַלן, וואָלט איך געדאַרפֿט ציטירן איינס
נאָך ס'אַנדערע די בילדער פֿון דער אַרומיקער ווירקלעכקייט, פֿדי
צו ווייזן ווי דער דיכטער פֿירט דורך איבער זיי אַ גרינטלעכן
קינסטלעריש־עסטעטישן "ביעור חמץ" און דערהייבט אַיעדעס פֿון זיי
צו ליכט און צו מוזיק.

דאָס "פֿאַלק זאַלבע צענט" וווינט ניט אין דער נידער אין די קאַנאַלן,
נאָר אויפֿן אַלימפּ, אויף דעם באַרג פֿון די געטער, אין "דער
צעשטערנטער וועלט", וווּ אַלץ איז שייך, ווייל גראַנדיעז און קאָסמיש.
איך וועל ברענגען בלויו צוויי עדות: דִבֿורלען און דעם פֿרוש.
דִבֿורל שפּאַצירט אין "שטורעם־קאַנאַל", וואָס איז אַזוי הויך, אַז
זי גייט כּמעט ניט־געבויגן.

קודם עטלעכע רעאַליסטישע קאַנאַל־דעטאַלן:

צו ערשט קומען שטיקעלעך גלאַז און באַרירן
זיך איינס אָנעם אַנדערן. בלעכלעך און טשוועקעס
פֿאַרשטאַרקן דאָס פֿלוישעכץ אין וואַסערס געהירן.

אַבער דערנאָך הייבט זיך דאָס בילד אויף און עס ווערט אַן אַלימ־
פֿישע זעונג און אַ הימלישער קאַנצערט:

פֿאַרקלעזמערטע שאַטנס באַווינען די שטרעקעס.
און ווי אויף קלאַווישן עס טראַגט זיך דאָס מיידל,
פֿאַרגעסן ווהיזן און צו וועמען זי וואַנדלט.
פֿאַרבאַרגענע טענער, געשליפֿן און איידל,
זיי האָבן די רער אין אַ גאַרטן פֿאַרוואַנדלט.
צאָף־צאָף, צאָף־אַצאָף, עס באַטרעלן, דערפֿרייען
אין גאַרטן, לִבֿנהדיק־צאַרט, סאַלאַווייען.

זיך אַ נאַכט פֿאַר יום־פיפור אַרויסגעגליטשט דורך אַ געעפֿנטער גראַטע און איז אַוועק זאָגן סליחות אויפֿן חרובֿן שולהיף. אַזוי ווייט דער רעאַליסטישער סיפור־מעשה, אָבער ר' נתנס גאַנג צו דער חורבה :

פֿון בערגל צו בערגל פֿאַרהוילן ער ציט זיך
ווי איבער אַן אָפֿגרונט אַ שפּין אויף אַ פֿאַדעם.
די שטערן זיי טראַגט ער אין האַרצן שוין מיט־זיך,
זיי ליכטן אַזש אונטער די פֿאַרמעטנע בגדים.
עס וויגט אין דער לופֿט זיך די בלאַע גאַלעריע
מיט ניט קיין פֿאַרגאַנגענע פֿידל און צימבל.
זי שפּילט פֿאַרן פּרוש אַצינד איר מיסטעריע
אויף חרובֿער ייִדישער גאַס, ווי אַ סימבאָל.

איך האָב באַצייכנט די זעונגען ווי אַלימפּישע, ווייל זיי פֿאַרמאַגן מאַיעסטעטישן ריטעם, קלאַסישע פּרעציזקייט, וואָס זי איז געווען דער מוזיקאַלישער גרונטאַן פֿון די גריכישע טראַגעדיעס. אַזאַ מין ניכטערע עקזאַלטירטקייט, אַזאַ דעמאָנישע עסטעטיק, אַזאַ מין קלאַסיש־שטרענגן טאָן און דערביי ערגעץ וווּ אַ ראַמאַנטישע סוגעסטיווקייט אין דער מיט פֿון ברוטאַלן נאַטוראַליזם — האָט פֿאַרמאַגט שאַרל באַדלער אין זײַן לידערבוך "פֿלער די מאַל". באַדלער, דער דיכטער פֿון "דעקאַדענץ", דער באַזינגער פֿון "צעפֿוילטן פֿלייש", באַגעגנט זיך אין זײַן וועלטבילד מיט דער לכּאורה היפּוכדיקער וועלטזעונג פֿון די אַלטע גריכן, וואָס איר עיקר איז געווען דאָס געזאַנג פֿון ליבע צום לעבן און צו אַלע פֿאַרמען פֿון לעבן דאָס לעבן. זיי באַגעגענען זיך איבער ווייטע יאָרהונדערטער, דער פֿראַנצויז באַדלער, דער זינגער פֿון "צעבליטן שלעכטס" מיט, זאַגן מיר, דעם טעבאַנער פינדאַר, דעם באַזינגער פֿון די געטער און העלדן — זיי באַגעגענען זיך אין דער אַדע צו דורכויס שיינקייט, וואָס איז דער אידעאַל פֿון פּאַעטישן וואַרט קעגן און להכּעיס דער מאַראַל (ביי באַדלערן) און טראַץ געוויסע מאַראַלישע ווערטן (ביי פינדאַרן).

און אויב עס איז פֿאַראַן אין דער ליטעראַטור פֿון אונדזערע ביידע לשונות אַן אַפּאָליניש געמיט און אַן אַפּאָלינישע וועלטזעונג פֿון "דורכויס שיינקייט", איז עס ניט געווען דער דיכטער פֿון "לנוכח פּסל אפּולו", שאול טשערניכאַווסקי ז"ל, נאָר, אים צו לאַנגע יאָר, דער פּאַעט פֿון "סיביר", פֿון "געהיימ־שטאַט" פֿון "אַדע צו דער

טויב" און פֿונעם "גרינער אַקוואַריום", אַבֿרהם סוצקעווער. (דער אמת וויכטיקער העברעישער דיכטער איז טשערניכאָווסקי ניט ווען ער באַזינגט די סטאַטוע פֿון אַפּאַלאַ, נאָר ווען עס זינגט פֿון אים אַרויס די אידיליע פֿון דעם ייִדישן שטייגער־לעבן). איך האָב אויסגעֿרעכנט נאָר עטלעכע פֿון סוצקעווערס לידער־סער־יעס, אָבער יעדע אַנדערע פֿון זײַנע לידער־זאַמלונגען קאָן צום גרויסן טייל באַשטעטיקן, אַז אַפּאַלאַ, דער גאַט פֿון שיינקייט, האָט אַראָפּ־גענידערט פֿונעם אַלימפּ און איז געוואָרן אַ תּושב אין סוצקעווערס לידער און פּאָעמעס. ער ראַנגלט זיך דאָרט דראַמאַטיש מיט דעם ייִדיש־דיכטערס זענוגען, מיט זײַנע געשטאַלטן און אויך מיט דעם סיפּור־המעשה און — איז מנצח. אַפּאַלאַ פֿאַרוואַנדלט די מיאוסע, אויפֿן בויך פּויענדיקע ווירקלעכקייט אין גראַנדיעזער באַפֿליגלטער מיטאַלאַגיע.

נאָך קיין מאָל האָט אַפּאַליניש געמייט ניט אַזוי אַרגאַניש געהויזט אין די "שטייערע ייִדישע אותיות" ווי אין די לידער פֿון דעם מיכאַ־לישאַקער רבֿס אייניקל אַבֿרהם סוצקעווער. עפעס איז דאָ אויפֿן שטח פֿונעם ייִדיש־פּאָעטישן וואָרט געשלאָסן געוואָרן אַ מעמאָראַבלער ליבע־זיווג, וואָס דערמאָנט אין יענעם שידוך, וואָס אַ גרויסער פֿאַרצײטישער ייִדישער טראַכטער האָט געפרוווט דורכצופֿירן צווישן ייִדישקייט און העלענזום אויף דער ליניע פֿון געדאַנק.

אַז די דאָזיקע באַהעפֿטונג איז ניט געווען סוצקעווערס בלוז אַ דיכ־טערישע שטימונג, נאָר אַ קינסטלערישער וועלטבאַנעם אויסגעלייגט אין פּאָעטישע בילדער און רייד, דאָס קאָן מען צום בעסטן זען פֿון דעם ליד "אַ דיכטער בײַ נאַכט", וואָס סוצקעווער האָט געשריבן אין 1937. דער פּאָעט האָט אין יענעם ליד אַנגעצײכנט פֿאַר זיך דעם שאַפֿונגסוועג: ער האָט, אַזוי צו זאָגן, אוועקגעשטעלט דעם דירעקטיוו פֿאַר זײַן דיכטערישער וויזיע. דער דאָזיקער דירעקטיוו איז ניט געווען קיין אויסגעמוחטע טעאָריע, נאָר דער אַנטפלעקטער "אַנדער מין כּוח" פֿון זײַן פּאָעטישן געמיט:

שעפּסענע שטילעניש. ווייסע באַהילעניש. מאַכיק
שאַרן זיך שווייגיקע שאַטנס אין ליבשאַפֿט און שרעק.
אָבער דער שאַטן פֿון דיכטער, געזאַנגיק און קנאַכיק,
וואַקסט זײ אַריבער און לייגט זיך ברייטהאַרציק אוועק
אויף די פֿאַרגליווערטע ליימיקע בערג ווי אַ טלית.

אַלץ ווערט פֿאַרוואַנדלט אין קאַסמישן בלוט. און עס קוועלט

האַסטיק אַרײַן אין זײַן לײַב מיטן ריטעם פֿון כּוואַליעס.
דורך זײַנע אָדערן רוישט די צעשטערנטע וועלט,
ביז עס צעשיטן זיך, פֿינצטערן אויס די פּמליות.
ליכט פֿון די וועגן צעהעלט
דורך די נאַכטיקע וועלדער.

און פֿון דעמאָלט איבער אַלע פֿינף און צוואַנציק יאָר זײַנט דעמאָלט
און ביז הײַנט, ווען מיר האָבן זוכה געווען צו יום־טובֿן זײַן ערשטן
יובֿל פֿון לעבן, האָט דאָס ליכט פֿון שײַנקייט צעהעלט די "נאַכטיקע
וועלדער", די סיבירער און די געטאַ־פּאַרטיזאַנישע וועלדער, אין
סוצקעווערס ליד:

אַ האַנט איז געשווומען פֿון קאַסמישע ברעגעס,
פֿאַרוואַנדלט די מענטשן אין לויטער לעגענדע.

און ניט אַנדערש נאָר לעגענדע איז אויך סוצקעווערס פּאַעטיש לשון
פֿון זײַן ערשטן בוך "לידער" אין 1937 און ביז צו זײַן נײַסטן בוך.
סוצקעווערס פּאַעטיש לשון זע איך בבחינת פֿון די לעגענדאַרישע
"אותיות פּורחות". עס זענען "אותיות פּורחות" צעפֿלויגענע ניט פֿון
עפעס אַ דרויסנדיקער שריפֿה נאָר פֿון אַן אינעווייניקסטן שעפֿערישן
פֿלאַם. סײַ די אויסטערלישע גראַמען מיט אַ מערקווערדיקער
מיסטיש־בראַשיתדיקער קרובֿישאַפֿט ווי דאַרטן מיט דער קבֿר
ווי גדליה וועט אַרטן, און דער קאַבל מיט מחבל און סײַ די
אומצײליקע חידושי לשון (מײַן געברענגערין, מײַן אומלעבן, ווינסע
באַהילעניש וכו'), זענען ניט דער געניטער אויפֿשפּיל פֿון מוזיק,
נאָר טאַקע די מוזיקאַלישע קאַמפּאָזיציע גופּא. קאָן מען זאָגן וועגן
אַן אָדלער, אַז ער איז אַ ווירטואָן פֿון פֿליען? נײַן! דאָס פֿליען
איז מער, אַ סך מער, ווי ווירטואָזיטעט. עס איז דער אָדלער גופּא.
סוצקעווערס פּאַעטישע פֿראַזע באַשטייט פֿון ווערטער אַנגעלאַדענע
מיט געדאַנק און געפֿיל, וואָס עס ווײַנט אין זײַ פֿון לכתחילה די
לײַדנשאַפֿט און די מסירות־נפֿש פֿון פֿלי צו שײַנקייט.
וועגן וואָס פֿאַר אַ וועלט עס זאָל ניט דערצײלן סוצקעווערס
פּאַעטיש וואָרט, שוועבט עס אין די הייבן. עס בלענדט מיט אומגע־
אַנטע קאַלירן און באַצויבערט מיט אומגעריכטע קלאַנגען. אין
טרויער און אין פֿרייד איז עס אַלע מאָל אַ וואָרט, וואָס באַרוקט,
אַפֿילו ווען עס שוידערט אויף, און עס דערהייבט אַפֿילו ווען עס
צעטרייסלט. עס איז שײַן סוצקעווערס פּאַעטיש וואָרט. עס איז
אויסטערליש שײַן. עס באַצויבערט.

פֿאַר וואָס האָב איך צום ירבל פֿון אונדזער פּאָעט גראָד זיך אָפּגעשטעלט אויף "געהיימשטאַט"? איך האָב עס געטאָן, ווייל פֿון אַלע וועלטן איבער וועלכע עס האָט געוואַנדלט סוצקעווערס ליד, איז קיין מער גיהנומדיקע, קיין מער גראַבע, קיין מער ברוטאַלע און מערדערישע וועלט גאַר ניט געמאַלט. זי איז אַן אויסנעמלעכע איז פֿרט פֿון תּלינישן נאַטוראַליזם אין דער ייִדישער מאָרטירער־געשיכטע און אויך אין דער היסטאָריע פֿון דער מענטשהייט. אַודאי איז גערעכט פֿאַליע, אין סוצקעווערס פּאָעמע, אַז —

— פֿאַרגעסן? זאָגט פֿאַליע, זאַל ווערן ביי יענעם
פֿאַרגעסן דער נאַמען ווער ס'וועט ניט געדענקען
דעם תּלין און רויזן פֿאַרזייען אין גיהנום.

אַבער געבענטשט זאַל זיין, זאָג איך, דער פּאָעט, וואָס האָט דאָס "פֿאַלק זאַלבע צענט" דערהייבן איבער אַט דער פֿינצטערניש און האָט זיי אַלע סיי ביים לעבן און סיי נאָכן טויט געשענקט די שיינקייט פֿון גאָטס נאַטור און דעם פּוח פֿון געטלעכן דמיון. די קומענדיקע דורות זאָלן ניט נאָר ניט פֿאַרגעסן דעם גיהנום, נאָר זאָלן אויך געדענקען די שיינקייט פֿון די "זאַלבע צענט", וואָס אויך דאַרט, אין דעם שמוץ פֿון די ווילנער קאַנאַלן, ווהיזן דער תּלין האָט זיי פֿאַרטריבן, האָט אין "זייערע אַדערן גערוישט די צעשטערנטע וועלט".

